

FILMOVÉ TÝDENÍKY V OKUPOVANÉM ČESKOSLOVENSKU

Karel Pečený a jeho společnost Aktualita

Karel Margry

Vznik společnosti a první roky (1937–1939)

Dne 13. dubna 1937 byla v Praze pod záštitou ministerstva zahraničí založena *Aktualita*, komanditní společnost Karel Pečený a spol.¹⁾ Nově vzniklá firma si kladla za cíl vyrábět týdeníky a krátké filmy, které by filmovým divákům doma i v zahraničí nabízely pozitivní obraz Československé republiky. Vzhledem k vojensko-politické situaci v Evropě – dosti výbušné i v Československu, protože nacistické Německo vystupňovalo své nároky na pohraniční oblast Sudet – bylo životně důležité prezentovat českou perspektivu širšímu publiku a vyvážit silně zkreslený obraz sudetského konfliktu, který vytvářely německé, státem kontrolované týdeníky. Z tohoto důvodu mělo na založení Aktuality zájem ministerstvo zahraničí.²⁾

Aktualita byla nicméně soukromou, nikoliv státem vlastněnou společností. Základní kapitál tvořilo 100 tisíc Kč a firma měla čtyři podílníky. 70ti procentní podíl se dělil mezi dvě velká pražská vydavatelství: akciovou společnost Melantrich (stranické vydavatelství Československé strany národně socialistické), která vydávala noviny *České slovo*, a akciovou společnost Orbis, zaměřenou na publikace politických, vědeckých a v menší míře i literárních textů. 15ti procentní podíl vlastnil český filmový magnát Miloš Havel. Ten byl mimo jiné majoritním akcionářem a předsedou správní rady filmové akciové společnosti AB, největšího a nejmodernějšího filmového studia v zemi. Zbýlých 15 procent vlastnil Karel Pečený, filmový podnikatel a generální ředitel nové společnosti.

Dějiny Aktuality jsou vlastně dějinami jednoho muže: Karla Pečeného. Narodil se 5. března 1899 v Praze. Tento zanícený filmový nadšenec založil již ve svých 26ti letech

1) Výzkum pro tento článek byl zaštitěn Utrechtskou univerzitou a finančně podpořen Nizozemskou organizací pro vědecký výzkum (NWO).

2) Není-li uvedeno jinak, vychází tato studie z textu „Moje činnost za okupace 1939–1945“, 70ti stránkového strojopisu sepsaného Karlem Pečeným v červnu 1945 za účelem obhajoby proti obvinění z kolaborace, které vůči němu vznesli jeho zaměstnanci ze společnosti Aktualita. Nachází se ve sbírce Státního oblastního archivu v Praze ve fondu Mimořádný lidový soud. Moje činnost za okupace 1939–1945, Praha, 25. 6. 1947, SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62. Složky k Pečeného případu jsou obecně velmi cenným pramenem pro vše, co se týká Aktuality.

filmovou společnost, která vyráběla první, a na dlouhou dobu také jediný, československý filmový týdeník s názvem ELEKTA-JOURNAL. Jako první začal vyrábět i týdeníky zvukové. Pečený ve firmě pracoval zpočátku na částečný, od roku 1927 na plný úvazek. ELEKTA-JOURNAL provozoval 12 let a týdeníky pravidelně sestavoval ze svých vlastních materiálů a ze záběrů zahraničních zpravodajských společností. Jeho zahraniční kontakty byly založené převážně na výměnné bázi a udržoval je mimo jiné se společnostmi Metrotone v New Yorku, FAG v Paříži, PAT ve Varšavě a Selenophon ve Vídni. Pro Pečeného to byly z hlediska finančního těžké roky, především pak období deprese v letech 1930–1937. Podařilo se mu ale udržet nad vodou a současně vybudovat rozsáhlý a jedinečný filmový archiv. Právě ten tvořil jeho vklad do Aktuality a zajistil mu 15tiprocentní podíl ve společnosti.

Tři ostatní podílníci poskytli Pečenému nemalé půjčky, aby podpořili labilní solventnost Aktuality. Orbis přispěl 150ti tisíci korunami, Miloš Havel 135ti tisíci a Melantrich pravděpodobně podobnou sumou, byť přesná částka není známa.

Výsledky hospodaření Aktuality však nebyly lepší než v případě její předchůdkyně Elekty. Za prvních 27 měsíců své existence – od dubna 1937 do července 1939 – společnost přes státní podporu a finanční injekce podílníků prodělala 170.117 korun. V březnu 1939 dluhy vzrostly na částku převyšující 2 miliony korun. Situace se zhoršovala tak rychle, že Pečený předvídal pro rok 1939 deficit zhruba 600 tisíc korun.³⁾

Od dubna 1937 do března 1939, kdy nacisté definitivně ovládli Česko-Slovenskou republiku, zachycovala Aktualita veškeré politické události, které určovaly osud země: Hitlerovy rostoucí požadavky, mnichovskou konferenci v září 1938, zábor Sudet v říjnu a listopadu. Zároveň, jak bylo všude u týdeníků běžné, byla do programu zařazována i méně závažná témata jako sportovní události a zábava.⁴⁾

I v nepolitických příspěvcích však Aktualita zaujímal jednznačně protifašistický postoj. Například 25. prosince 1938 zemřel nejpopulárnější prvorepublikový spisovatel Karel Čapek. Jeho pohřeb spontánně přerostl do vlastenecké a antifašistické demonstrace za účasti tisíců truchlících. Aktualita pohřeb nafilmovala a v příštím vydání ho zařadila v týdeníku na prominentní pozici.⁵⁾

3) Informace o deficitu z let 1937–1939 pochází z roční účetní uzávěrky Aktuality za rok 1940. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-140; dluh a předpokládané ztráty z Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 13. Na s. 10 Pečený udává velikost dluhu 2,5 milionu korun. Ve stejném textu uvádí mnohem vyšší deficit, než jaký je vyčíslen v uzávěrce z roku 1940: na s. 2 tvrdí, že v prvním čtvrtletí roku 1939 činily roční ztráty 1 milion korun; na s. 10 udává částku 750 tisíc korun. Přes toto nadsazování akceptujeme dlužnou částku a odhadované ztráty tak, jak je uvádí Pečený, jednak kvůli nedostatku jiných zdrojů, jednak se zdá, že uvedená čísla vycházejí z uzávěrky za rok 1940 (které vykazuje dluh 2.368.346,45 a ztrátu za roky 1939–1940 675.624,10 korun).

4) Kromě zahraničních týdeníků již uvedených v souvislosti s ELEKTA-JOURNALEM získávala Aktualita v těchto letech materiál od následujících společností: Latvijas Skanu Chronika v Rize, Laya Film v Barceloně, Luce v Římě, Magyar Film Iroda v Budapešti, ONT v Bukurešti, Sojuz Kinokronika v Moskvě, Svensk Film ve Stockholmu a Universe Film v Londýně. Programové plakátky Aktuality, 1937–1939. Národní filmový archiv (NFA), fond Aktualita k. s.

5) Čapkův pohřeb se objevil ve verzi A i B vydání 1939/č. 1. Programové plakátky Aktuality 1939/č. 1, 1939. NFA, fond Aktualita k. s. Aktualita byla za „tendenční“ příspěvek o Čapkově pohřbu tvrdě kritizována českým fašistickým tiskem (viz Výstřižky z novin, 3. a 6. ledna 1939. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-114).

Zpočátku se zaměřovala i na německy mluvící menšinu, nabízela totiž dvě verze, jednu v češtině a druhou v němčině. Jazykové verze se od sebe částečně lišily výběrem, případně řazením šotů a rovněž komentářem. Po Mnichově byly všechny naděje na udržení Sudet ztraceny a Aktualita tuto praxi ihned změnila. Od 36. týdne roku 1938 byla německojazyčná verze zastavena a místo toho Pečený vytvářel dvě odlišné verze české. Obě nesly název AKTUALITA a rozlišovaly se jednoduše jako verze „A“ a verze „B“.⁶⁾ Aby Pečený vyvážil rostoucí protičeskou politickou agitaci na Slovensku – problém, který se v dějinách obou národů objevoval opakovaně – rozhodl se vyrábět zvláštní slovenské vydání AKTUALITY se slovenským komentářem a s příspěvky, které byly pro slovenskou veřejnost obzvláště zajímavé. Za tímto účelem zřídil funkci stálého reportéra v Bratislavě. Slovenská administrativa nebyla nadšená z toho, že jediný týdeník na Slovensku byl řízen z Prahy. Chtěla svůj vlastní týdeník. Protože však neměla vybavení k jeho výrobě, tlačila na Aktualitu, aby mohla ovlivňovat slovenské vydání. Jejím prvním úspěchem byl souhlas Pečeného s tím, aby se týdeník přejmenoval na NÁSTUP. Podstatnější však byla smlouva uzavřená 7. prosince 1938 mezi Aktualitou a Ústřednou správou spojených kín (ÚSSK), díky níž získala ÚSSK za dohodnutou cenu plná práva k exploataci NÁSTUPU i právo nominovat nezávislého redaktora. Ten měl být zodpovědný za veškeré natáčení na Slovensku a za všechny komentáře k NÁSTUPU (redaktorem byl jmenován Ivan Kovačević). Z Aktuality se tak stal pouhý dodavatel kamerových štábů a techniky za stanovenou cenu. Změna však Slováky neuspokojila a nevoli na východě neutišila.

V této době Aktualita podepsala také první smlouvu s německou společností. Tato smlouva v podstatě definovala budoucí fungování společnosti a Pečený netušil, že se o ní debatuje v mocenském centru kinematografického průmyslu Třetí říše.

Německé filmové hospodářství upadlo v letech 1930–1935 do hluboké ekonomické krize a v roce 1938 již bylo kompletně reorganizováno. Nacistická vláda si uvědomovala, že jedině ekonomicky stabilní filmový průmysl může být účinným nástrojem propagandy. Proto se ho snažila koncentrovat a centralizovat, lépe ho ekonomicky zajistit a zlepšit jeho pozici na trhu. Zároveň chtěla udržet dojem soukromého vlastnictví. Ministr lidové osvěty a propagandy Joseph Goebbels k tomuto účelu využil správcovské společnosti Cautio Treuhandgesellschaft mbH, založené v roce 1929 a vlastněné soukromým podnikatelem Dr. Maxem Winklerem. Winkler byl považován za „nejdominantnější a nejvlivnější postavu v dějinách filmu Třetí říše.“⁷⁾

V roce 1937 ho Goebbels jmenoval „říšským zplnomocněncem pro německý filmový průmysl“. Winklerova metoda byla velmi jednoduchá: jeho společnost Cautio GmbH zastupovala vládu a využívala jejího kapitálu k nákupu akcií dané filmové společnosti, dokud v ní nezískala většinový podíl. Cautio pak spravovala majetek různých firem jako vládní správce. Transakce s akcemi byly prováděny prostřednictvím Cautia, takže role vlády zůstávala skrytá. Sám Winkler na sebe příliš neupozorňoval, jeho zástupci však za-

6) Programové plakátky Aktuality, 1938-1940. NFA, fond Aktualita k. s. Obě verze byly rozlišeny barevně. Plakátek pro verzi „A“ byl modrý a žlutý a pro verzi „B“ červený a bílý. V roce 1939 byl plakátek pro verzi „A“ celý zelený.

7) Wolfgang B e c k e r, *Film und Herrschaft. Organisationsprinzipien und Organisationsstrukturen der nationalsozialistischen Filmpropaganda*. Berlin: Volker Spiess 1973, s. 134.

ujímali klíčové pozice v různých společnostech a konzultovali s ním všechny důležité záležitosti. Winkler takto v letech 1937–1938 získal kontrolu nad všemi německými společnostmi, včetně velkých koncernů Ufa a Tobis. Ty pak reorganizoval – slučoval, přejmenovával, likvidoval a pohlcoval, až v roce 1939 zůstaly v Německu jen čtyři koncerny: Ufa, Tobis, Terra a Bavaria. Sám Winkler nezastával v těchto společnostech žádnou pozici a jeho spojení s vládou nebylo veřejně známé. Přesto měl jako majoritní akcionář moc, díky níž si zajistil, že budou všechny společnosti provozovány podle jeho představ a podle představ vlády.

Když Německo zahájilo agresivní expanzi a k Třetí říši byla připojena nová území, snažili se Goebbels s Winklerem stejnou metodou začlenit místní filmové průmysly do průmyslu německého. Brzy po anexi Rakouska v březnu 1938 byly rakouské filmové společnosti skoupeny a soustředěny do jednoho koncernu s názvem Wien-Film GmbH.

Když se Němci zmocnili Česko-Slovenska, ministerstvo propagandy a německý filmový průmysl chtěly podobným způsobem převzít jak společnosti vyrábějící celovečerní filmy, tak ty, které vyráběly týdeníky. Ufa i Tobis, kontrolované Cautiem, měly v předválečném Československu v oblasti týdeníků své obchodní zájmy. Německý týdeník ZVUKOVÝ ŽURNÁL UFY (Ufa-Tonwoche) zde byl distribuován kvůli německé menšině. V oblasti Sudet měl fakticky monopol. Tobis měl uzavřenou výměnnou dohodu s českou společností PDC, jež vydávala žurnál pod názvem PDC – ZVUKOVÝ TÝDENÍK a vedl ji Jan V. Musil.⁸⁾ Ke konci roku 1938 PDC zbankrotovala, a když se Tobis poohlížel po novém partnerovi, začal se zajímat o Aktualitu. Jako tomu bylo u všech podobných otázek, i o tomto tématu diskutovali na pravidelných setkáních Reichsfilmkammer (Říšské filmové komory, dále ŘFK) představitelé ministerstva propagandy a společností kontrolovaných Cautiem. Je třeba zdůraznit, že jednotlivé firmy vlastněné Cautiem byly, přes vládní dohled, soukromými společnostmi, které spolu soupeřily o trhy, distribuční práva atd. Společnost Tobis přišla s návrhem, který nebyl schválen:

Ufa tvrdí, že osud Aktuality je zatím velmi nejasný. Vedení bude samozřejmě muset z politických a ideologických důvodů odejít, takže bychom měli počítat i s naprostým zhroucením týdeníku. Nebylo by tedy praktické dávat v tuto chvíli firmě příslib dodávek, které by jí umožnily přežít déle, zvláště pak v podmínkách ohrožujících týdeník Ufy dosud distribuovaný ve zbytku Československa ve 12 kopiích.

S tím ministerstvo propagandy souhlasilo a společnost Tobis, byť proti takovému postupu protestovala a považovala ho za odepření zisku, přistoupila na to, že nebude s Aktualitou obchodovat.⁹⁾ Ředitel Tobisu Dr. Kurt Hubert však na svém požadavku trval a ministerstvo propagandy brzy souhlasilo s tím, aby Tobis s Aktualitou uzavřel smlouvu.¹⁰⁾ O věci se znovu mluvilo na setkání, které proběhlo 4. ledna 1939:

8) Materiál pocházející z německého státem kontrolovaného týdeníku byl tedy v českých kinech promítán dokonce i v době, kdy vládlo mezi oběma zeměmi velké napětí. Tato paradoxní situace pokračovala i po mnichovské krizi v září 1938.

9) Zápis ze zasedání Reichsfilmkammer, konec roku 1938. Bundesarchiv, Berlin (BA), R-109 I/1615.

Z kulturněpolitického hlediska je praktické podporovat v Československu týdeník Ufy a pokusit se získat pro něj bývalé klienty PDC, o tom panuje shoda. Poskytování německého materiálu Aktualitě by na druhou stranu mělo být v budoucnu zamezeno. Ufa a Tobis se na této věci vzájemně dohodly a posoudí možnost kompletního sloučení svých zájmů v oblasti týdeníků v Československu.¹¹⁾

Z argumentace na těchto setkáních jednoznačně vyplývá několik věcí: Zaprvé, v rámci propagandistické války v Československu byla AKTUALITA považována za protinacistický a protiněmecký týdeník. Zadruhé, když byli Němci postaveni před otázku, zda získat nad obsahem AKTUALITY kontrolu tím, že by se v ní objevoval německý materiál (Tobis), nebo AKTUALITU zničit prostřednictvím konkurence (Ufa), volili nejprve první alternativu, a pak se přiklonili ke druhé.¹²⁾ Zatřetí, Cautio počítalo s tím, že Německo v blízké budoucnosti ovládne Československo, a předpokládalo – pokud Aktualita neskončí z ekonomických důvodů v rámci konkurence volného trhu –, že ji převezme. Otázkou zůstávalo, zda by se tak mělo stát prostřednictvím některé německé pobočky – Ufy či Tobisu –, nebo nové pobočky, která bude vytvořena v okupovaném Česko-Slovensku.

Filmová situace v protektorátu

Pod silným tlakem ze strany Němců se Slovensko 14. března 1939 vydělilo z Česko-Slovenské republiky a vyhlásilo „samostatnost“. Prezidentem nového státu byl jmenován Jozef Tiso. Pod jeho vedením se Slovensko stalo satelitním státem Německa. Den po rozdělení, 15. března 1939, Německo zabralo zbývající části Česko-Slovenska, Čechy a Moravu. Následujícího dne je Hitler prohlásil za „protektorát“ a součást Velkoněmecké říše.

Pro pochopení situace, v níž se nalézala Aktualita pod nacistickou vládou, je nutné vzít v úvahu zvláštní situaci, která vládla v Čechách a na Moravě mezi lety 1939 a 1945, a popsat organizaci vlády a administrativy zavedené německými okupanty.

K „reprezentaci německých zájmů v protektorátu“ Hitler zavedl funkci „Reichsprotektor in Böhmen und Mähren“ (říšský protektor v Čechách a na Moravě). Prvním říšským protektorem se stal baron Konstantin von Neurath. Ve funkci setrval od 18. března 1939 do 27. září 1941. Hitler ho oficiálně uvolnil z úřadu „ze zdravotních důvodů“, ve skutečnosti to však bylo proto, že podle něj postupoval příliš mírně (formálně byl propuštěn až 25. srpna 1943). Jeho nástupcem – oficiálně jen zastupujícím říšským protektorem – byl

10) Zápis ze zasedání Reichsfilmkammer, 28. září 1939. BA, R-109 I/1615, s. 4; Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 63. Přesné datum této smlouvy není známo, ale zřejmě vstoupila v platnost někdy během prosince 1938. První příspěvek od Tobisu se v AKTUALITĚ objevil ve 4. týdnu roku 1939. Viz Programové plakátky Aktuality, 1939. NFA, fond Aktualita k. s.

11) Zápis ze zasedání Reichsfilmkammer, 4. ledna 1939. BA, R-109 I/1615.

12) Případ Aktuality demonstruje, že se v případě potřeby musely ekonomické zájmy filmových společností podřídit politickým zájmům ministerstva propagandy. Současně ukazuje, jak dobře v Třetí říši fungovalo propojení obchodní konkurence a politických cílů: i když jedna společnost musela podřídit maximalizaci svých zisků politickým cílům, jiná společnost na tomto opatření vydělala – v konečných finančních výsledcích Cautia to nehrálo roli.

jmenován Reinhard Heydrich, brutální vedoucí Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (Reichssicherheitshauptamt, RSHA), který vládl od 27. září 1941 do 27. května 1942. Když byl smrtelně zraněn při atentátu, nahradil ho ve funkci SS-Oberstgruppenführer (generál SS) Kurt Daluege, opět jako zastupující říšský protektor. Posledním jmenovaným protektorem byl Wilhelm Frick (od 25. srpna 1943 do 8. května 1945). Když však nastoupil do úřadu, skutečná moc v protektorátu byla v jiných rukou. Poté, co se v roce 1938 dostal do funkce von Neurath, byl státním tajemníkem u říšského protektora jmenován bývalý zástupce vůdce Sudetoněmecké strany Karl Hermann Frank. Protože Frank mluvil česky a dobře znal českou politiku, získal brzy větší moc, než měl jeho nadřízený. Za Heydricha se musel podřídít, ale pod Daluegem a Frickem se vrátil do centra moci. Dne 20. srpna 1943 byl povýšen do funkce „státního ministra pro Čechy a Moravu“ a v roce 1944 byl již skutečným vládcem protektorátu.

Po vytvoření protektorátu česká vláda nezmizela. Parlament přestal fungovat, ale exekutiva dále existovala. Prezident Emil Hácha, zvolený před okupací (30. listopadu 1938), zůstal i nadále ve funkci a působil tam až do roku 1945. Česká vláda a ministerstva nadále fungovala (až na rozpuštěná ministerstva zahraničí a obrany). „Protektorátní vládu“ vedli jako předsedové vlády:

- Generál Ing. Alois Eliáš (od 28. dubna 1939 do 27. září 1941). Eliášův kabinet byl v zásadě pokračováním předprotektorátní vlády premiéra Rudolfa Berana. Eliáš si zachovával vazby na hnutí odporu a českou exilovou vládu v Londýně. V den, kdy Heydrich převzal funkci protektora, byl zatčen, následně odsouzen k smrti a 19. června 1942 popraven.
- Jaroslav Krejčí (od 28. září 1941 do 18. ledna 1945) byl původně prozatímním předsedou vlády, 19. ledna 1942 vytvořil nový kabinet. Poté, co předal Němcům poslední zbytky moci, stal se pouhým výkonným orgánem říšského protektora.
- Richard Bienert (od 19. ledna do 8. května 1945): Bienertův kabinet byl jen reorganizovaným předchozím kabinetem a od svého předchůdce se lišil tím, že kolaboroval ve větší míře.

I když byla česká vláda a administrativa oficiálně nezávislá, pracovala pod svazujícím německým dohledem a kontrolou. Říšský protektor vybudoval kompletní stínové orgány paralelní k české administrativě, které měly dohlížet na své české protějšky a nakonec je ovládnout. V úřadu říšského protektora byly ustanoveny čtyři „Abteilungen“ (oddělení), která zhruba odpovídala českým ministerstvům:

Abteilung I: správa, soudnictví a školství;

Abteilung II: hospodářství a finance;

Abteilung III: doprava;

Abteilung IV: kulturní politika.¹³⁾

13) Národní archiv, Praha (NA): ÚŘP-Dotatky I: karton 1, Z, # 71; viz také: Detlef Brandes, *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Praha: Prostor 1999, s. 39.

Všechny záležitosti týkající se filmu – celovečerních filmů, týdeníků, filmové propagandy atd. – spadaly pod Abteilung IV. Jeho prvním vedoucím byl SS-Obersturmbannführer (podplukovník SS) Dr. Karl Freiherr von Gregory. V roce 1942 ho vystřídal ve funkci SS-Sturmbannführer (major SS) Martin Wolf.

Zpočátku bylo oddělení IV rozděleno do šesti „Referate“ (referátů):

IV-A: tisk;

IV-B: propaganda;

IV-C: rozhlas;

IV-D: divadlo a film;

IV-E: písemnictví;

IV-F: hudba, výtvarné umění a zábavní kultura.¹⁴⁾

Týdeníky patřily do sféry propagandy a filmu, spadaly tedy pod referáty B a D. Potenciálně matoucí situaci zjednodušoval fakt, že oba referáty vedl jeden člověk: Hermann Glessgen, který byl současně zástupcem von Gregoryho.

Někdy ke konci roku 1939 nebo na začátku roku 1940, když se cíle oddělení IV ujasnily, se toto oddělení přeorganizovalo do čtyř nových „Gruppen“ (skupin), z nichž dvě byly dále rozděleny na „Referate“ (referáty):

IV-1: obecná kultura, divadlo, turistika a reklama;

IV-2: propaganda, němectví, literatura, film, hudba, výtvarné umění a výzkum veřejného mínění;

IV-3: tisk;

IV-4: rozhlas.

Všechny záležitosti týkající se filmu se nyní soustřeďovaly na jednom stole v úřadě říšského protektora: Referat Film, Gruppe 2, Abteilung IV, zkráceně IV-2 (Film), které vedl Glessgen. Jeho oficiální titul nyní zněl „Referent für das Filmwesen beim Reichsprotektor“ (referent pro filmové záležitosti u říšského protektora). V květnu 1940 byl Glessgen z pozice odvolán a nahradil ho Ing. Anton Zankl, který zůstal vedoucím referátu IV-2 (Film) až do konce války.¹⁵⁾

Jedním z úkolů referátu IV-2 (Film) bylo kontrolovat a dohlížet na české týdeníky v protektorátu – či přesněji na jedinou domácí společnost, která je vyráběla: na Aktualitu.

Pro tento účel byl ze strany IV-2 (Film) Aktualitě přidělen tzv. *Betreuer* (důvěrník), německý úředník, jehož úkolem bylo dohlížet na dění ve firmě, předávat rozkazy shora a dohlížet na to, aby byly prováděny. Prvním *Betreuerem* Aktuality byl muž jménem Peter

14) 21. dubna 1939. BA, R-109 I/1615.

15) NA, fond ÚŘP, 1173: IV-2 (Film); NA, fond ÚŘP, Dotatky II, karton 1, Z: #71; dále: Telefonní adresář protektorátních úřadů, s. 35. Glessgen se stal pro danou pozici nepoužitelným kvůli skandálu s dluhy a mimomanželskému poměru. Když pro něj hledali náhradní místo, doporučil Winkler z Cautia Goebbelsovi, aby byl Glessgen pověřen politickým dohledem nad redakcí AKTUALITY – tato funkce sice byla nižší, ale umožňovala mu zůstat v protektorátu. Goebbels se však rozhodl jinak a zaměstnal ho v oblasti filmu v Berlíně. To vše se zřejmě odehrálo bez konzultace s Aktualitou a bez jejího vědomí. Dopis Winklera Goebbelsovi, 8. května 1940; dopis Goebbelse Winklerovi, 25. května 1940. BA, R-55/1040/19.

von Hamm. Pozici zastával zhruba rok. Jeho nástupcem byl jistý SS-Untersturmführer (poručík SS) Büxenstein,¹⁶⁾ který ve firmě zůstal jen několik měsíců. Třetím *Betreuerem* byl X. E. Lampl.¹⁷⁾ Ten byl u Aktuality až do konce války a zastával současně pozici *Betreuera* a pozici *Wochenschau-Beauftragte* (zplnomocněnec pro týdeníky) v referátu IV-2 (Film).

Nastíněný popis byrokratického aparátu, který ovlivňoval Aktualitu, však ještě není kompletní. Je třeba zmínit další dva úřady zřízené říšským protektorem. Prvním z nich je Böhmisches-Mährische Filmzentrale (Českomoravské filmové ústředí, dále ČMFÚ), které vzniklo 26. října 1940. Jeho funkce a organizace byla přesnou kopií ŘFK zřízené v Německu Goebbelsem. Tento nejvyšší administrativní orgán pro všechny záležitosti týkající se filmu byl přímo podřízen státnímu tajemníkovi K. H. Frankovi. Zodpovídal za všechny věci spojené s filmem, od přidělování filmového materiálu až po ceny vstupenek do kin. Byl také profesní organizací s povinným členstvím. Všichni pracovníci ve filmovém průmyslu – producenti, herci, scenáristé, pracovníci filmových laboratoří, majitelé kin, uvaděči atd. – museli patřit k jedné z jeho sekcí. Židé nesměli být členy, a byli tak jednoduše z filmového průmyslu vykázáni.¹⁸⁾ Výrobní a distribuční společnosti i kina musely mít od ČMFÚ licenci. Organizace využívala této výsady tak, že odmítala poskytovat licence, aby se filmové podnikání co nejvíce koncentrovalo: z 26 výrobních společností působících v Česko-Slovensku roku 1939 jich na konci roku 1941 zbylo jen pět; z 59 distribučních společností zůstalo jen 10.¹⁹⁾ Aktualita byla jedinou společností s licencí na výrobu týdeníků.

I když ČMFÚ kontrolovali Němci, šlo o českou organizaci. Jejím prezidiálním tajemníkem byl Dr. Jaroslav Leiser. Sám Karel Pečený byl téměř zvolen předsedou hospodářské správy ČMFÚ, protože český ministr obchodu Dr. Jaroslav Kratochvíl mu dával přednost před jinými kandidáty, Havlem a Sirotkem. Na naléhavou žádost Pečeného – který neměl rád veřejné funkce obecně, natož pak takto viditelnou – ho Kratochvíl vyřadil ze seznamu kandidátů.²⁰⁾ Nakonec se stal předsedou organizace Sirotek.

Druhým orgánem, který říšský protektor zřídil, aby rozšířil svou kontrolu nad filmem, byla „Filmprüfstelle“ (filmová zkušebna). Ta byla založena 25. listopadu 1940 a pověřena cenzurováním všech filmů vytvořených v protektorátu nebo do něj dovezených.²¹⁾ Popsanou německou hierarchii v protektorátu vztahující se k týdeníku ukazuje obr. 1. Tak jako všude v byrokracii Třetí říše, byla i zde skutečná situace komplikovanější. Když byl protektorát ustanoven, hranice mezi územně definovanou autoritou říšského protektora a specializovanými oblastmi pravomoci ústředních říšských ministerstev v Berlíně nebyly jasně vymezené. V důsledku toho si mnoho německých úřadů vytvoře-

16) Jeho jméno je v některých dokumentech nesprávně psáno „Biksenstein“.

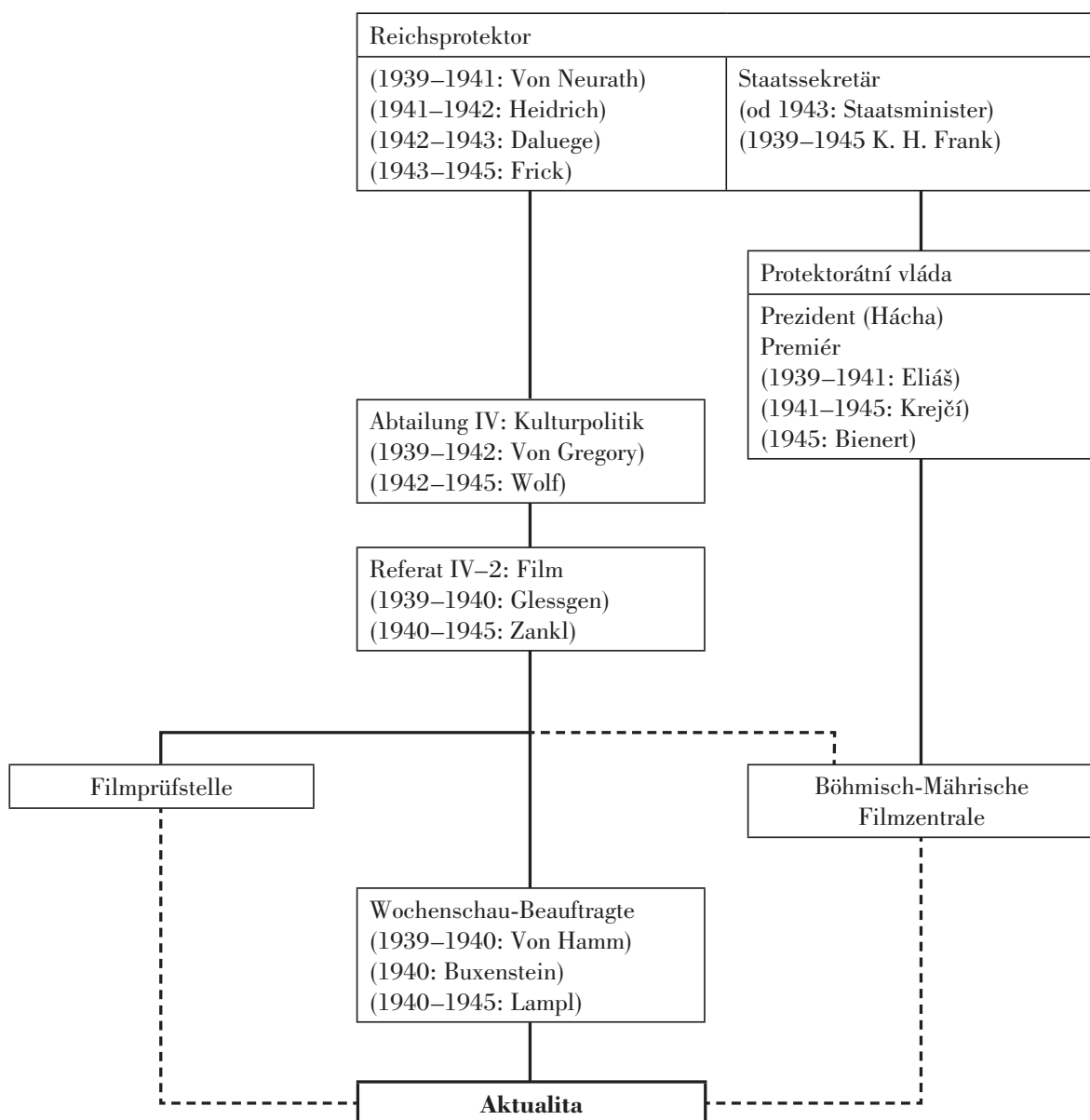
17) SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-6; Zdenek Lederer uvádí jeho jméno jako W. Lampl. Zdenek Lederer, *Ghetto Theresienstadt*. London: Edward Goldston & Son, Ltd 1953, s. 121. Berlínské dokumentační centrum (nyní Bundesarchiv Berlin) nebylo schopno dodat ani složku X. E., ani W. Lampla.

18) Verordnungsblatt des Reichsprotektors, 26. října 1940. BA, R-109 I/1615; Oběžník z Abteilung IV (Film), 7. září 1944. NA, fond ÚŘP, 1144.

19) Jürgen Spiker, *Film und Kapital. Der Weg der deutschen Filmwirtschaft zum nationalsozialistischen Einheitskonzern* Berlin: Volker Spiess 1975, s. 189.

20) Moje činnost... SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 67.

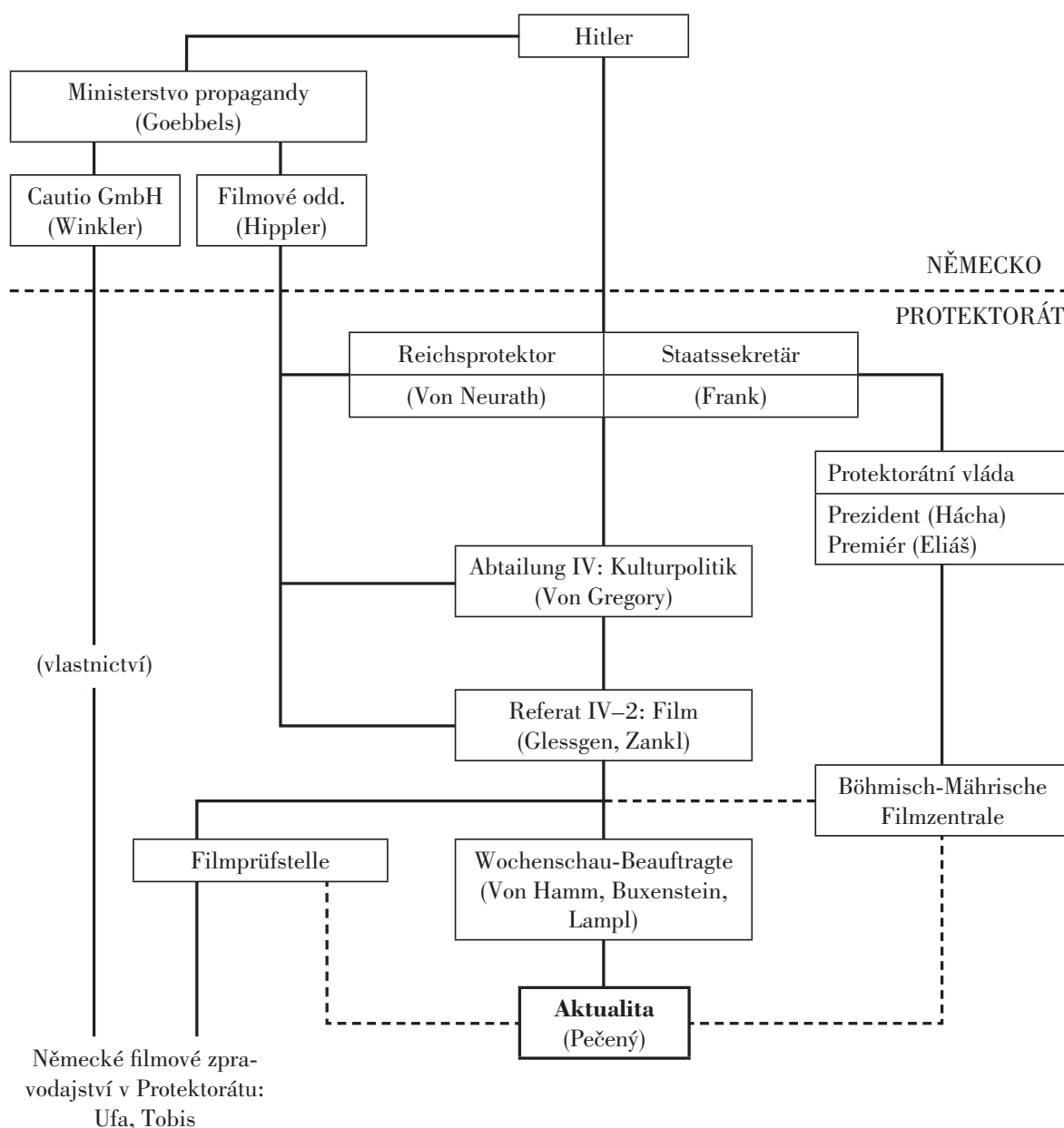
21) Verordnungsblatt des Reichsprotektors, No. 50, 25. listopadu 1940. BA, R-109 I/1615.

Struktura řízení týdeníků v protektorátu v letech 1935–1945

ných v protektorátu nebylo jisto, koho přesně má poslouchat. Byly podřízeny primárně říšskému protektorovi, nebo ústřední moci? Mohlo například německé ministerstvo propagandy obejít říšského protektora a dávat přímé rozkazy protektorátní administraci Abteilung IV, nebo se tak mohlo dít jen po konzultaci s říšským protektorem?

V případě filmu měl navíc Goebbels k dispozici více kanálů, jimiž mohl udílet rozkazy: pro záležitosti filmové výroby, stylu, obsahu a propagandistického sdělení využíval filmovou divizi svého vlastního ministerstva (kterou vedl v letech 1939–1943 Dr. Fritz Hippler a v letech 1943–1945 Dr. Hans Hinkel). Pro záležitosti ekonomické – vlastnictví, kontrola obchodu a financování filmových společností – využíval kartel Cautio GmbH Dr. Maxe Winklera. Těmito různými kanály mohl Goebbels ovlivňovat filmovou politiku v protektorátu nezávisle na říšským protektorem.

Skutečná struktura řízení týdeníků v protektorátu v letech 1939–1941

Von Neurath však oblast jemu svěřenou energicky bránil. Obecná dohoda, uzavřená 1. září 1939 po delším boji mezi ním a berlínskými centrálními úřady, potvrzovala jeho nadřazenost nad říšskými ministerstvy i nad většinou dalších ústředních orgánů. Mimo jeho jurisdikci zůstaly jen Wehrmacht a policie.²²⁾ Nicméně i poté různí říšští ministři a zplnomocněnci zasahovali do von Neurathovy kompetence a Goebbels nebyl výjimkou. V letech 1939–1940 docházelo k různým konfliktům, mocenským sporům a bojům o kompetence mezi Berlínem a Prahou. Von Gregoryho Abteilung IV mohlo přijímat direktivy jak z úřadu říšského protektora, tak z ministerstva propagandy. Glessgenova Gruppe IV-2 a její Referat IV-2 (Film) mohly podobně očekávat rozkazy vydané říšským protektorem nebo rozkazy z Goebbelsovy filmové divize. Odtud pak mohly putovat buď

22) D. Brandes, c. d., s. 39–48.

přímo z Berlína, nebo skrze Abteilung IV. Zda byl v konkrétním případě vykonán příkaz z berlínského ministerstva, nebo od říšského protektora často do značné míry záviselo na osobní loajalitě příslušného úředníka v Abteilung IV nebo Gruppe IV-2 nebo Referat IV-2 (Film). V letech 1939–1941 byla tudíž skutečná hierarchie strukturována tak, jak ukazuje obr. 2.

Tato matoucí situace trvala déle než dva roky a zlepšila se až poté, co byl von Neurath nahrazen Heydrichem. Ten toleroval vnější zásahy do své kompetence méně než jeho předchůdce a v říjnu 1941 byla mezi ním a Goebbelsem uzavřena smlouva, která stanovovala, že konečnou zodpovědnost ve všech záležitostech propagandy v protektorátu měl na starosti říšský protektor a Goebbelsovo ministerstvo mohlo jednat v Čechách a na Moravě jen po konzultaci s ním a na základě jeho souhlasu.²³⁾

I když byla záležitost teoreticky vyjasněna jednou pro vždy, v praxi uplatňoval Goebbels nadále na filmové záležitosti v protektorátu silný vliv, zejména prostřednictvím Winklerovy společnosti Cautio, která, jak uvidíme, již měla nad protektorátním filmovým průmyslem velkou ekonomickou kontrolu.

Shrneme-li, co bylo řečeno, film nebyl v protektorátu mezi lety 1939 a 1945 obchodní oblastí s jasně vymezeným cílem a jednoznačnou politikou, kterou by určoval jediný centrální úřad a kterou by rovnoměrně a konzistentně uplatňovala nacistická byrokracie. Spíše šlo o rozptýlený proces rozhodování, konfliktních příkazů, rivalit a protichůdných zájmů. Takový obrázek lze samozřejmě vykreslit jen díky možnosti zkoumat situaci zpětně. Pro současníky nebyla vůbec jednoznačná, a zcela jistě ne pro Karla Pečeného v předvečer 15. března 1939, kdy se musel vyrovnat s nepříjemným faktem, že nyní žije v okupované zemi, a kdy musel přemýšlet o budoucnosti Aktuality pod německou nadvládou.

Když Němci poprvé přijeli do Prahy, měli dosti jasnou představu o tom, co mohou od Aktuality očekávat. Protože sledovali a analyzovali její týdeník, věděli, že z ideologického hlediska není Aktualita Německu nakloněna. Ze zpráv ministerstva propagandy bylo jasné, že obchodní jednání se společností nebudou jednoduchá. Většina jejích redaktorů byla vůči Říši nepřátelská. Aktualita byla tvrdým oříškem.

Němci měli dojem, že se v Aktualitě soustřeďovalo protiněmecké smýšlení, a tento dojem byl do jisté míry oprávněný. Těsně před začátkem okupace a v jejích počátcích nabral Pečený dost lidí, kteří byli v meziválečném období vášnivými zastánci demokracie a Československé republiky, pročež se v očích nacistů a českých fašistů silně zkompromitovali. Někteří z nich, např. Berka, Zrubek a Matějka, byli redaktory v novinách, jiní, jako např. Jindřich Elbl, pracovali pro Benešovu vládu. S nástupem nového režimu všichni přišli o práci. Ať už je Pečený zaměstnal proto, že byli „dobrymi vlastenci“ hodnými podpory, nebo čistě proto, že byli ve své profesi dobří, skutečností zůstává, že jim dal práci, poskytl jim příjem a útočiště v nejistých časech. Nepochybně to také prohlou-

23) Protokoll über die Abmachungen mit dem Reichspropagandaministerium über die beabsichtigte Massnahmen auf dem Sektor Kulturpropaganda vom 14. 10. 1941; dopis Himmlera Heydrichovi, 23. října 1941. NA, fond ÚŘP, 1223 a dále viz Tereza D v o ř á k o v á, Německá dohoda o budoucnosti kinematografie protektorátu. *Illuminace* 14, 2002, č. 4, s. 101–106 a Německá říšsko-protektorátní dohoda o filmových záležitostech, c. d. s. 107–118.

bilo nedůvěru nového režimu vůči němu, jak zjevně vyplývá z následující zprávy o Pečeném od informátora:

K. Pečený je ředitelem komanditní společnosti „Aktualita“ a zaměstnává ve svém podniku muže bývalého režimu, kterým u sebe poskytl asyl a dobrý výdělek. Jsou [mezi nimi] na př. bývalý redaktor tisk. odboru min. zahraničí a pravá ruka pověstného Hájka, redaktor Jindřich Elbl, pověstný svými veřejnými levičáckými výlevy v svých bývalých projevech. Dále ředitel tech. oddělení býv. operatér Jindřich Brichta, který je stále ještě ženat s Židovkou, býv. redaktor Č. slova Kučera, který pro své nenávistné psaní proti českému filmu byl smutně pověstný a j.²⁴⁾

Nedůvěra Němců vůči Aktualitě se značně prohloubila po zkušenostech prvních dvou *Betreuerů* přidělených ke společnosti – von Hamma a Büxensteina. Oba muži se setkali s chladným odmítnutím a během jejich krátkého působení s nimi nikdo příliš nespoupracoval. Například v dopise z 23. října 1940 si Büxenstein stěžoval Pečenému:

Jako říšským protektorem u Vás ustanovený důvěrník jsem zjistil, že nejsem informován o všech opatřeních, která bych měl znát a náhodou se dovídám o posledním chybějícím materiálu v zahraničním týdeníku.

Žádám Vás o zprávu, proč nejsem aspoň v opise vyrozumíván o příslušných sděleních na říšského protektora.

V poslední době postrádám dále častěji předběžná hlášení důležitých filmování.

Žádám, abych byl v budoucnu zpraven o každém zamýšleném snímku námětů týdeníkových a pro Defilé.

S veškerou úctou,

podepsán Büxenstein v. r.

SS-Untersturmführer²⁵⁾

Věci se změnily až se třetím důvěrníkem, Lamplm. Lampl byl mnohem větší osobností než jeho předchůdci, svou přítomnost dal pocítit a nenechal se tak snadno ignorovat. Byl v denním kontaktu s Pečeným a důkladně sledoval práci ředitele společnosti i zaměstnanců. V budově Aktuality měl svou vlastní kancelář s portrétem Hitlera na zdi. Zdá se však, že spolupráce s ním nebyla zcela nemožná. Do jisté míry se dokonce identifikoval se společností, podporoval Pečeného v obchodní konkurenci s dalšími českými firmami a v jeho dlouholetém boji s nenechavými rukama – někdy německými – které se chtěly dostat k filmovému archivu Aktuality. Dokonce zakročil, když hrozilo zaměstnancům Aktuality, že budou povoláni na nucené práce. Pečený později připustil:

24) Zpráva informátora gestapa Václava Bínovce, Praha, 1942. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-253. Podobné zprávy odrážejí propagandu československých fašistů zaměřenou proti Aktualitě. Český fašistický časopis *Vlajka* například při nejedné příležitosti ostře kritizoval Aktualitu jako organizaci „prosáknutou židy, svobodnými zednáři a bolševiky“ (viz např. novinový výstřižek z *Vlajky*, 15. srpna 1939. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-114).

25) Dopis Büxensteina Pečenému, Praha, 3. října 1940. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-197.

ve všech jednáních o záchraně zaměstnanců a za odvrácení všech pohrom od nic[h] mi vydatně pomáhal pověřenec Lampl, který vždy postupoval přesně podle mých pokynů a přání až do konečných příznivých výsledků.²⁶⁾

Na začátku okupace bylo v Čechách a na Moravě²⁷⁾ okolo 1100 kin a více než polovina z nich promítala týdeníky Aktuality. Nacisté nemohli připustit, aby médium s tak obrovským vlivem na veřejné mínění fungovalo bez jejich kontroly. Tak či onak ho museli ovládnout. To se dalo zařídit několika způsoby. Nacisté mohli společnost koupit, a zbavit ji tak nezávislosti. Mohli zkonfiskovat filmový archiv, kontrolovat jeho využití a mobilizovat ho pro svou vlastní propagandu. Anebo mohli měnit obsah a formu samotného týdeníku tak, aby byl ve shodě s jejich propagandou. Postupně proti Aktualitě vyzkoušeli všechny tři metody.

Boj o vlastnictví Aktuality (1939–1943)

Pečený viděl, jak byl jeho vídeňský partner Selenophon po anexi Rakouska v roce 1938 násilně převzat Ufou, a připravoval se na podobný boj o Aktualitu. Nečekal dlouho.

První tahy Německa a reakce Pečeného (březen–květen 1939)

Dne 22. března, týden po začátku okupace, přijel do Prahy Dr. Günther Schwarz, právník společnosti Cautio, který byl současně ředitelem Fachgruppe Filmaußenhandel (Oborová skupina filmového exportu) ŘFK, aby prozkoumal situaci filmu a týdeníku v protektorátu. Setkal se také s Pečeným. První setkání nebylo zrovna příjemné. Schwarz požádal Pečeného bez okolků, aby prodal svůj 15tiprocentní podíl Ufě a přiměl k prodeji i ostatní akcionáře. Dodal, že pokud by Pečený spolupracoval, získal by velkou odměnu a mohl by zůstat generálním ředitelem nové společnosti – s mnohem vyšším platem. Pečeného poněkud zarazil útočný postoj návštěvy z Německa, přesto nabídku odmítl a řekl, že Aktualita není na prodej a nikdy nebude. Pro něj byla myšlenka na prodej Aktuality nemyslitelná. Ve zprávě ze setkání si Schwarz zapsal:

Výroba Aktuality je vedena Čechem Pečeným, který byl až doposud pod velkým vlivem poradce ministra zahraničí Elbla, a ten je zase pod silným americkým vlivem. Nebylo možné jednat o budoucnosti českého týdeníku, ale Češi jsou si jednoznačně vědomi, že budoucnost Aktuality závisí na německém rozhodnutí.²⁸⁾

26) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 61.

27) Počet kin během války rostl jen mírně: v roce 1940 jich bylo 1115. J. S p i k e r, c. d., s. 187, 275; o rok později 1157. Jiří H a v e l k a, *Filmové hospodářství 1941*. Praha: Knihovna Filmového kurýru 1942, s. 29; v roce 1942 činil jejich počet 1181. Jiří H a v e l k a, *Filmové hospodářství 1942*. Praha: Knihovna Filmového kurýru 1943, s. 21; v roce 1944 jich bylo 1183 (dopis Ufy Dr. Friesovi z RMfVuP, 19. května 1944. BA, R-109 II/48).

28) Bericht über die Reise nach Prag und Pressburg vom 22–27. 3. 1939. BA, R-109/1615, s. 6. V popisu prvního setkání s Němci ve zprávě z roku 1945 (Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812,

O několik dní později, na začátku dubna, byl Pečený povolán do kanceláře Hermanna Glessgena, který v protektorátu vedl nově vytvořené referáty filmu a propagandy. Glessgen mu udělal dvouhodinové kázání, v němž důrazně kritizoval politiku Aktuality, „pro budoucnost [ji] prohlásil za naprosto nepřijatelnou“ a zpochybňoval politickou orientaci akcionářů a zaměstnanců. Pečeného šokoval rozsah jeho informací. Pak Glessgen Pečenému s pomocí výhrůžek a slibů sdělil, že pokud bude ochoten provést změny v souladu s přáními a požadavky Německa, může Aktualita existovat nadále. Nakonec mu řekl, že večer odjíždí do Berlína, aby podal zprávu o jednání, a požádal Pečeného, aby napsal písemné prohlášení o svém stanovisku. K velké zlosti Glessgena Pečený požadovaný text odmítl napsat, takže musel odjet s prázdnou.

Pečený o prvních dvou jednáních pravdivě zpravil ostatní akcionáře: Orbis, Melantrich a Havla. V té době už Orbis nebyl nezávislou společností. Na český tisk po začátku okupace dohlížela nejprve pražská kancelář Říšského tiskového úřadu. Posléze byl podřízen Tiskovému odboru Předsednictva ministerské rady (TOPMR), který byl k PMR pravděpodobně přičleněn v prosinci 1938 a který nejprve vedl ministerský rada Zdeněk Schmoranz.²⁹⁾ Tento úřad měl značně redukované pravomoci a v podstatě jen předával pokyny německých úřadů. Součástí TOPMR bylo ústředí tiskové dozorcí služby, jejíž úředníci měli na starosti praktický výkon cenzury. TOPMR mimo jiné převzal kontrolu i nad Orbisem.

Když Glessgen zjistil, že s Pečeným nehne, zkusil se zaměřit na další akcionáře. Prostřednictvím von Neurathova úřadu vyslal průzkumníky, kteří měli získat 35 procent akcií vlastněných Orbisem. Schmoranz o tomto novém kroku okamžitě Pečeného informoval. V restauraci na pražském nádraží Pečený Schmoranzovi vysvětlil své argumenty a prosil ho o čestné slovo, že Orbis, tedy TOPMR, nebude jednat s Němci, aniž by o tom informoval Pečeného a umožnil mu hájit zájmy Aktuality.

S tímto slibem šel Pečený za Jaroslavem Šaldou, generálním ředitelem Melantrichu, objasnil mu situaci a získal od něj plnou moc pro vyjednávání týkající se Aktuality.³⁰⁾ Tak se 35tiprocentní podíl přidal k jeho 15ti procentům a Pečený mohl mluvit za polovinu akcií Aktuality.

Když si uvědomil, že jeho skutečnými nepřáteli nejsou protektorátní úřady, ale velcí hráči filmového průmyslu v Berlíně, zejména Ufa, rozhodl se Pečený prostřednictvím svého smluvního partnera Tobis-Filmu protestovat na německém ministerstvu propagandy proti nepřátelským nabídkám Ufy na převzetí společnosti. V té době si Pečený zřejmě stále ještě myslel, že měl v Tobisu spolehlivého spojence proti Ufě. Zjevně si vůbec nebyl vědom toho, že Tobis byl stejně jako Ufa zcela ovládán ministerstvem propagandy a že společně s nimi intrikoval proti němu. To však měl brzy zjistit.

Krátce po protestním dopisu, možná dokonce díky němu, zkusili Němci jinou strategii. Na tom, jestli Aktualitu převezme Ufa, nebo Tobis, jim nezáleželo, ministerstvo propagandy se tedy rozhodlo, že by měl nyní zkusit převzít Aktualitu Tobis.

I-62, s. 5) Pečený nejmenuje lidi, s nimiž hovořil, a jako datum schůzky neuvádí 22., ale 18. března. Lze se však domnívat, že Pečený ve skutečnosti popisuje setkání se Schwarzem a že datace je uvedena chybně.

29) Viz D. B r a n d e s , c. d., s. 72, 82. Pozn. red.: tento odstavec byl upraven podle novější historické literatury.

30) Prohlášení Šaldy, Praha, 22. června 1946. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-61.

Jednání s Tobisem začala na konci května. První setkání se uskutečnilo v kanceláři Dr. Schmoranze. Zúčastnili se ho na jedné straně Pečený a na druhé straně Rudolf Milan, ředitel pražské kanceláře Tobisu, s Glessgenem. Milan s Glessgenem stroze požádali Pečeného, aby prodal všechny akcie svého portfolia Tobis-Filmu. To Pečený kategoricky odmítl. Jednání trvalo tři a půl hodiny a Glessgen vyhrožoval více než kdykoliv před tím, avšak Pečený se tvrdohlavě odmítal podřídit. V podvečer Glessgen přerušil bezvýslednou debatu a prohlásil, že bude pokračovat za čtyři dny v Berlíně.³¹⁾

Jednání v Berlíně (červen 1939)

Jednání v Berlíně se konalo v budově ředitelství Tobisu. Pečený ho považoval „v celém šestiletém zápase o Aktualitu [...] za vůbec nejdůležitější“.³²⁾ Zúčastnily se ho všechny strany kromě jedné.

Na německé straně reprezentovali Tobis generální ředitel Dr. Hubert a Milan z Prahy, za Ufu jednal generální ředitel Dr. Paul Lehmann, za ministerstvo propagandy Dr. Fries, hlavní právník filmového oddělení ministerstva, a několik dalších, říšského protektora zastupovali von Gregory a Glessgen z kulturně-politického oddělení.

Na české straně, tedy za Aktualitu, se jednání zúčastnili Pečený, který reprezentoval sebe a Melantrich, a Schmoranz, který reprezentoval Orbis. Chyběl jen čtvrtý akcionář Miloš Havel. Celkově u stolu zasedlo 13 lidí. Jednání předsedal Lehmann.

Diskuzi zahájil von Gregory, dlouhodobý nepřítel Aktuality. Kritizoval firmu za to, že nevěnovala pozornost nové politické situaci, v níž už Československo neexistovalo jako nezávislý národ. Jeho námitky směřovaly zejména proti tomu, že Aktualita nadále posílala materiál zahraničním společnostem vyrábějícím týdeníky a získávala za to zahraniční, tedy necenzurovaný materiál – a používala ho ve svých týdenících.

Podle něj společnost záměrně přesunula důraz z politických témat na témata kulturní, aby nemusela věnovat pozornost politické propagandě nového režimu. Obvinil Pečeného z krajní neochoty spolupracovat a nazval ho „hlavní překážkou řešení, které by bylo přijatelné pro Říši a Úřad říšského protektora v Praze.“³³⁾

Pečený se proti těmto útokům bránil celou řadou argumentů. Odkazoval k zakládající deklaraci protektorátu, která zajišťovala Čechům kulturní nezávislost. K zahraničním kontaktům podotkl, že byly vybudovány v období mnoha let a „staly se tradicí“, že vše, co odeslal do zahraničí, prošlo nejprve v Praze řádnou cenzurou a že vzájemná výměna byla jediným způsobem, jak se vypořádat s konkurencí jiných týdeníků. Prohlásil se za

31) Němci schůzi v Berlíně málem sami ohrozili. V té době byla Aktualita zapletena do soudního sporu s firmou Klang-Film – další společností kontrolovanou ministerstvem propagandy – kvůli povinnosti používat patentovaný zvukový systém společnosti. Když se k Pečenému v pondělí doneslo, že bude veškeré zvukové vybavení Aktuality legálně zabaveno, odmítl odjet do Německa, dokud nebude ujištěn, že k ničemu podobnému nedojde. Až když mu dal von Gregoryho úřad na poslední chvíli záruku, že ke konfiskaci nedojde, byl ochotný nastoupit do vlaku. (Spor o zvukový systém trval od ledna 1938 do června 1939 a ukončila ho až zvláštní smlouva mezi Tobisem a AB; viz BA, R-109 I/233 a 234).

32) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 12.

33) Tamtéž, s. 8.

člověka, který byl po celý svůj život nezávislým obchodníkem a Čechem a nebylo možné od něj očekávat, že bude ochotný vzdát se své nezávislosti nebo se stát loutkou ve společnosti, která vystupuje jako česká, ale ve skutečnosti má zahraničního vlastníka.

Schmoranzův příspěvek do diskuze sice podpořil Pečeného, ale ve skutečnosti pozici české strany neposílil: omezil se na konstatování, že TOPMR ze svého postavení správce akcí Orbisu souhlasí se vším, na co byl ochoten přistoupit Pečený.

Po oponentech z protektorátu byli na řadě berlínští Němci. Dr. Fries z ministerstva propagandy prohlásil, že všechny zahraniční vlivy a kapitál byly z německého filmu odstraněny a že neněmečtí akcionáři stejně tak nemohou a nebudou tolerováni v protektorátu. Protože Pečený zjevně nebyl ochoten prodat svých 15 procent akcií a protože o 15ti procentech vlastněných Havlem se mělo diskutovat na jednáních o společnosti AB, navrhl Dr. Fries, aby se diskuze zaměřila na 70 procent vlastněných Melantrichem a Orbisem. Dr. Lehmann z Ufy se poté dovolával svého práva na tyto akcie, protože společnost vlastnila exkluzivní práva na výrobu týdeníků mimo vlastní Německo. V tomto okamžiku ho přerušil Dr. Hubert z Tobisu, který protestoval s tím, že Tobis má smlouvu o vzájemné výměně s Aktualitou, a může proto žádat o přednostní práva pro sebe. Drobný spor mezi Němci byl rychle vyřešen. Po krátké diskuzi se obě strany shodly a zástupci ministerstva propagandy souhlasili s tím, že 70tiprocentní podíl bude rovnoměrně rozdělen mezi Ufu a Tobis. Pečený si mohl ponechat svůj 15tiprocentní podíl a zůstat generálním ředitelem. Z německé perspektivy na tom mohl Pečený jediné vydělat: jeho firma měla být nyní podporována dvěma finančně silnými společnostmi, které rozuměly týdeníkům mnohem lépe než jeho předchozí partneři.

V tom okamžiku stočil Pečený diskuzi nečekaným směrem. Místo aby přijal německý plán, přišel s překvapujícím protinávrhem: aby se všechny akcie koncentrovaly v jeho vlastnictví, tedy aby sám vyplatil Orbis, Melantrich a Havla. Pečený chtěl vždycky vlastnit Aktualitu celou a nyní viděl šanci, jak si toto dávné přání splnit. Když Němci argumentovali tím, že by sám nikdy nebyl schopen udržet Aktualitu nad vodou, odpověděl, že považuje za úkol české vlády, aby ho finančně podporovala. Nakonec, AKTUALITA byla českým týdeníkem. Diskuze pokračovala, ale brzy bylo jasné, že vše závisí na tom, zda ostatní podílníci budou ochotni prodat své podíly Pečenému. To muselo být nejprve vyjasněno v Praze. Mezitím platila společná nabídka Ufy a Tobisu.

Setkání neskončilo tak docela bez rozhodnutí, protože během diskuze, která pokračovala do půlnoci, bylo dosaženo dohody v otázce zahraničních kontaktů Aktuality: Pečený směl plnit uzavřené dohody, ale jen do konce roku. Jakékoliv smlouvy platné po tomto datu musely být zrušeny. Nesměl také uzavírat smlouvy nové. Náhradou měla být podepsána smlouva s Tobisem, který by Prahu zásoboval svými vlastními i zahraničními materiály.³⁴⁾

34) Až do konce roku 1939 získávala Aktualita, kromě již zmíněných týdeníků (viz poznámka 4), materiál od firem Domei (Tokio), Nichi Nichi (Tokio), Nordisk (Oslo), Ostmark-Woche (Vídeň), Universal (New York), Pathé (Paříž) a British Gaumont (Londýn). Dodávky od posledních dvou firem byly přerušeny se začátkem války v září 1939. Programové plakátky Aktuality, 1939. NFA, fond Aktualita k. s.

Pečený se stává majoritním podílníkem

Pečený byl rozhodnutý zabránit prodeji Aktuality do německých rukou a po svém příjezdu do Prahy okamžitě zahájil rozhovory se správcí Orbisu. V těchto důvěrných jednáních hovořil s doc. Františkem Klimentem, zástupcem Orbisu, s Novotným, následovníkem Schmoranze ve vedení TOPMR,³⁵⁾ Dr. Tobiášem, vedoucím filmové sekce TOPMR, a Dr. Bohuslavem Kulískem, odborovým radou.

Diskuze byly otevřené a upřímné. Všichni zúčastnění potvrdili, že jednali jako Češi s Čechy. Všichni se shodli na tom, že hlavní motivací bylo nevpustit Němce do českého filmu obecně a do Aktuality zvláště.

Poté, co Pečený seznámil pracovníky Orbisu s tím, jak dosud probíhala jednání s Němci a v jaké je pozici, vyložil jim svůj plán. Aby zůstala Aktualita v českých rukou a aby ochránil její cenný filmový archiv, bylo by podle něj nejlepší, kdyby se vlastnictví a vedení koncentrovalo v jedné osobě. Tento člověk by pak mohl účinně jednat s Němci a činit všechna důležitá rozhodnutí, která by zaručila, že bude Aktualita po dobu okupace v bezpečí a nenarušená. Jeho pozice by byla zranitelná, protože jako jediný vedoucí pracovník by byl samozřejmě zodpovědný za vše, co by se Aktualitě přihodilo, dobré i špatné. Pečený navrhl, aby mu jako nejlogičtějšímu kandidátovi Orbis i Melantrich (jehož se chystal podle svých slov oslovit se stejným návrhem) odprodaly své podíly v Aktualitě. Díky tomu by získal 85tiprocentní většinu akcií a umožnilo by mu to postavit se Němcům. Z hlediska své finanční situace by si však nemohl dovolit zaplatit za akcie tržní cenu, ale pouze jejich nominální hodnotu.

Od své vlastní finanční situace se pak Pečený vrátil k Aktualitě. I když roční vyúčtování firmy nevypadalo příliš povzbudivě – vykazovalo dluh 2 miliony korun a za rok 1939 se očekávala ztráta 600 tisíc korun – Pečený se domníval, že s financemi vyjde, pokud by mu ostatní partneři odprodali své podíly a navíc se vzdali nároků na splacení velké půjčky poskytnuté Aktualitě. Česká vláda by mu dále měla poskytnout okamžitou dotaci ve výši 500 tisíc korun.

V následující diskuzi Pečený svými argumenty zástupce Orbisu přesvědčil. Za českou věc a pro dobro české kultury jeho plán podpořili. Bez váhání také souhlasili s tím, že je pro tuto pozici logickou volbou. Byli však ochotni podíl prodat pod dvěma podmínkami:

1. vzniklá situace bude dočasná a bude trvat pouze po dobu nacistické okupace; jakmile se „stará situace“ vrátí, podíly budou navráceny Orbisu;
2. Pečený slíbí, že prodá podíly zpátky Orbisu za stejnou cenu, za niž je koupil.

Orbis nebyl ochoten vzdát se půjčky, ale navrhl, že vláda by mohla vedle dotace 500 tisíc korun pokrýt i tuto půjčku. Aby vše vypadalo pro Němce reálně, musely by dohody o koupi – s výjimkou tajné dohody, že půjde o dočasnou situaci – být formálně zaznamenány v obchodním rejstříku. Prostřednictvím Novotného byl tento plán, včetně tajné

35) Schmoranz byl zatčen Gestapem 25. srpna 1939 za založení a organizaci velké podzemní špionážní sítě. Viz D. B r a n d e s , c. d. s. 82, 255.

klauzule a žádosti o dotaci, předložen předsedovi vlády Eliášovi a jeho zástupci Jiřímu Havelkovi ke schválení a souhlasu. Kladná odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. Ministři návrh plně schvalovali a udělili Pečenému státní dotaci ve výši 650 tisíc korun: 150 tisíc na splacení půjčky od Orbisu a 500 tisíc na pokrytí dalších dluhů Aktuality. Vláda dokonce zašla ještě dál a oznámila, že v případě nutnosti vyrovná deficit společnosti.³⁶⁾

Když byl Orbis ochotný odprodat své podíly a vláda přislíbila Pečeného finančně podpořit, nebylo těžké přesvědčit ředitele Melantrichu Šaldu, aby odprodal svůj 35tiprocentní podíl v Aktualitě za stejných podmínek. Šalda vzpomínal na Pečeného takto:

Poznal jsem jej [Pečeného] asi v roce 1935–36. [...] Za německé okupace, nevím už přesně kdy, dostavil se ke mně ředitel Pečený se zprávou, že může zachránit Aktualitu jen tehdy, převezme-li společnost do svého soukromého vlastnictví a žádal mě, aby mu Melantrich své podíly Aktuality odprodal. [...] Akceptoval jsem návrh Peč. s jedinou podmínkou, že až přijde čas, budou tyto podíly Melantrichu opět vráceny, a to za stejnou částku, jakou za ně nyní obdrží.

Šalda zašel ještě dále než Orbis a prominul Aktualitě dluhy vůči své společnosti. Tajná dohoda byla na rozdíl od dohody s Orbisem sepsána a jedinou kopii si ponechal Pečený.³⁷⁾

Ten tak dosáhl, čeho chtěl. Z dnešní perspektivy nelze říci, nakolik vycházel jeho plán ze skutečných vlasteneckých pohnutek a nakolik šlo o ziskné obchodní zájmy. Určitě hrálo v jeho myšlení úlohu obojí. Na jednu stranu se za první republiky projevoval jako neochvějný stoupenec české demokracie proti německým nacistickým zásahům a touha nevpustit Němce do českého filmového průmyslu byla bezpochyby upřímná, obavy o české filmové dědictví, o milovaný filmový archiv byly odůvodněné a skutečné. Partneři, s nimiž diskutoval, byli naprosto přesvědčeni o jeho upřímnosti v těchto bodech. Doc. Kliment o něm řekl: „Pečený je dobrý Čech a politicky spolehlivý. Také jsem s ním mluvil zcela otevřeně.“³⁸⁾ Souhlasili, protože naprosto důvěřovali Pečenému, že nepřenechá Aktualitu nacistům a dodrží slib o zpětném odprodání, až bude Československo obnoven.

Na druhou stranu, Pečený vždy snil o tom, že se stane jediným majitelem Aktuality. Němci nyní vytvořili situaci, v níž si mohl toto dlouhodobé přání splnit. Tlak, který Němci vyvíjeli na Aktualitu, byl skvělou záminkou pro vyjednávání s ostatními vlastníky a pro reorganizaci, která pro něj byla levná a výhodná. Nad ostatními vyhrál jen díky dohodě o tom, že jde o dočasné opatření, které bude zrušeno, jakmile Němci odejdou. Nikdo ale samozřejmě nevěděl, kdy by k tomu mohlo dojít, a o výsledku jednání téměř jistě rozhodla odlišná očekávání. Je třeba mít na paměti, že byl podzim roku 1939. Pol-

36) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 12–14; Prohlášení Františka Klimenta, Praha, 23. června 1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-40 a II-60; Prohlášení Bohuslava Kulíška, Praha, 26. června 1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-47 a II-62.

37) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 14; Prohlášení Jaroslava Šaldy, Praha, 22. června 1945, SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-61.

38) Potvrzení Františka Klimenta, Praha, 23. června 1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-60.

sko bylo právě rozdrveno Německem a Anglie s Francií vyhlásily válku Říši. Probíhala „válka vsedě“ (Sitzkrieg) a nikdo nevěděl, co se z ní vyvine. Avšak pro mnohé Čechy představoval začátek války naději, že západní mocnosti přinucené postavit se Hitlerovi budou schopny Německo porazit a zrušit protektorát. Tyto naděje mohly ovlivnit Orbis i Melantrich, aby souhlasily s Pečeného návrhem na dočasné odkoupení. Mohlo to trvat několik měsíců, ale nakonec by protektorát zmizel a stal se jen nepříjemnou epizodou. Pečený si tím ovšem nemusel být tak jistý. Váhy se stejně dobře mohly převážít na druhou stranu a nadvláda nacistů mohla pokračovat mnoho let.³⁹⁾ Pokud by k tomu došlo, „dočasné“ soustředění vlastnictví v jeho rukou by se ve skutečnosti stalo trvalým. Pokud na to Pečený skutečně sázel, pak je zřejmé, proč tak bezstarostně přistoupil na podmínky Orbisu a Melantrichu – kdyby měl pravdu, nikdy by nemusely být splněny. Dohody formálně realizoval JUDr. Viktor Martin, zvláštní právní zástupce Eliášovy vlády pro záležitosti filmu. Martin zajistil povolení ke změnám od úřadu říšského protektora – stvrzené jím sepsaným písemným prohlášením, které Pečený a Glessgen podepsali 12. prosince 1939. Poté co Pečený podepsal smlouvy s Orbisem a Melantrichem, provedl Martin 7. ledna 1940 zápis změn do obchodního rejstříku.⁴⁰⁾

Němci získávají zbývajících patnáctiprocentní podíl (duben 1940)

I když byl nyní Pečený majitelem většiny akcií a generálním ředitelem, stále nevlastnil celou Aktualitu. Miloš Havel držel 15típrocentní podíl. Jak se ale dozvěděl Pečený na setkání v Berlíně, Němci chtěli Havlovo filmové impérium celé: nikoliv pouze jeho podíl v Aktualitě, ale celou společnost AB. Havlův podíl v Aktualitě získali v rámci převzetí AB a ateliérových komplexů. Jak již bylo řečeno, pro magnáta Havla byla účast v Aktualitě (v hodnotě 16 tisíc korun) ve srovnání s dvoutřetinovým vlastnickým podílem v AB (v nominální hodnotě 1 milionu korun) jen malou částí jeho akciového kapitálu. Stejně jako v případě Aktuality začali Němci uplatňovat strategii násilného převzetí i vůči AB krátce po příjezdu do Prahy. V prvním kroku, 29. června 1939, přidělil říšský protektor pod záminkou, že jeden ze členů správní rady AB není árijského původu, společnosti *treuhändera* (správce) Karla Schulze, který nad ní měl vykonávat dozor. Na podzim pak přišla Winklerova společnost Cautio s nabídkou odkoupit od Havla celý podíl. Havel byl, na rozdíl od Pečeného, ochotný majetek prodat, ale požadoval vysokou cenu: 12,5 milionu korun – tedy šestnáctinásobek nominální hodnoty. To bylo pro Winklera nepřijatelné a vyjednávání se přes Schulzův rostoucí tlak na Havla táhla měsíce. Nacisté ale znali i jiné způsoby jako přinutit Havla k prodeji. Na začátku roku 1940 byl

39) Ve skutečnosti Pečený již v březnu 1939 při diskuzi s nejbližšími spolupracovníky nesouhlasil s těmi, kteří věřili, že protektorát bude trvat jen několik měsíců, a řekl, že počítá „s dlouhou dobou trvání“. Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 29. Zcela jistě si to myslel o několik měsíců později: v létě roku 1940 se během cesty do Německa svěřil svému příteli Jindřichu Brichtovi s názorem, že Německo vyhraje válku. Svědectví Jindřicha Brichty, Praha, 28. června 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-121.

40) Registrace byla de iure uzavřena až 4. března 1940, kdy Pečený splatil Orbisu a Melantrichu podíly v hotovosti. Jako majoritní podílník ale de facto působil od 1. ledna 1940.

uvězněn na základě obvinění z homosexuality a držen ve vězení. V jeho nepřítomnosti vedl jednání Dr. Martin. Ve vězení údajně nacisté nabídli Havlovi svobodu, pokud přistoupí na německou nabídku. A skutečně, 26. dubna 1940 získalo Cautio od Havla za 6,885 milionu korun (1.377 tisíc říšských marek) 51procentní podíl v AB v nominální hodnotě 765.000 (153 tisíc říšských marek) a brzy na to byl Havel propuštěn.⁴¹⁾ Žádný konečný důkaz, který by svědčil o souvislosti obou událostí, však neexistuje. Pokud tu propojení bylo, Havel určitě nebyl vydírán, aby prodal svůj majetek pod cenou. Zaplacenou částku – devítinásobek nominální hodnoty – sice sami Němci považovali za „nízkou“, ve skutečnosti ale nebyla nepřiměřená. Havel navíc obdržel mimořádnou splátku dividend a byly mu přislíbeny přednostní podmínky pro výrobu pěti celovečerních filmů produkovaných filmovou společností Lucernafilm, která také patřila do jeho rozsáhlého majetku. Přes zastrašování a tlaky, jež musel vydržet, to byla pro Havla lukrativní nabídka.⁴²⁾

Jako součást dohody z dubna 1940 Němci získali Havlův kompletní vklad do Aktuality. A to jak 15tiprocentní podíl akcií, za který zaplatili nominální hodnotu 15 tisíc korun, tak i zbylou část půjčky z roku 1937, jež původně činila 135 tisíc korun. Pečený z ní během tří let s jistými obtížemi část splatil, ale na konci roku 1940 stále zůstal dlužen 85 tisíc korun.⁴³⁾

V každém případě Němci s Čechy prohráli první kolo boje o vlastnictví Aktuality. Druhé kolo začalo o rok a půl později, v září 1941, když se stal říšským protektorem Heydrich.

Druhý německý pokus o kompletní převzetí Aktuality (říjen–listopad 1941)

Krátce po Heydrichově jmenování začaly rozhovory mezi ministrem propagandy Goebbelsem a novým říšským protektorem, „aby bylo dosaženo další koncentrace a germanizace kulturních institucí v protektorátu Čechy a Morava za účelem posílení moci Říše“. Výsledkem byla „Dohoda o opatřeních v oblasti kulturní propagandy“, uzavřená 14. října 1941. Heydrichovi v první řadě zaručila, že má nad záležitostmi propagandy na svém území svrchovanou moc: „Říšský protektor v Čechách a na Moravě nese samostatně zodpovědnost za situaci v protektorátu. Jen on může vůči Čechům reprezentovat moc Říše.“

Dohoda konkrétněji vymezovala plány na další rozšíření německého vlivu na český rozhlas, film, divadlo, hudbu, varieté, autorská práva a reklamu. K filmu říkala:

41) Téměř ukázkovou ilustrací tohoto období je reportáž z AKTUALITY z 8. března 1940 (1940/č. 11), v níž ministr Kratochvíl navštěvuje ateliéry AB nikoliv v doprovodu Havla, ale Schulze, Glessgena a Dr. Martina. Reportáž z 3. května (1940/č. 19) opět ukazovala Glessgena, tentokrát při prohlídce nově získaných prostorů AB. Programové plakátky Aktuality, 1940. NFA, fond Aktualita k. s.

42) Viz B e c k e r, c. d., s. 169–171, 263 (poznámky 462–464); J. S p i k e r, c. d., s. 187–189, 275 (poznámky 633–635). Na jaře roku 1941 Havel prodal své zbylé akcie AB s nominální hodnotou 235 tisíc korun Němcům. 21. listopadu 1941 se „AB-Film-fabrikations AG“ přejmenovala na „Prag-Film-AG“.

43) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 15–16; Geschäftsabschluss der AB-Film AG, Prag, für das Jahr 1940, 4. ledna 1941. BA, R-55/498; Prag-Film AG: Prüfungsbericht über die Jahresabschnitte 1940 und 1941, 10. prosince 1943. BA, R-55/676/39, dodatek, s. 16.

V posledním roce byl již český vliv v oblasti filmové výroby a distribuce snížen na minimum. Bude [...] třeba z dostupných dokumentů zjistit, zda je účinné, aby výrobou českých filmů (potřebných v první řadě pro projekce v kinech) byly pověřovány dvě české výrobní společnosti [AB a Aktualita], nebo aby se místo toho výroba plně soustředila v německých rukou. [...] Pro vyhodnocení této otázky bude také klíčové prozkoumat spleť finančních vztahů, kterou opatření do současnosti způsobila. V zájmu účelného využití by měly být ty filmově-výrobní společnosti, které jsou doposud v českém vlastnictví, sloučeny s těmi, které již připadly do německého vlastnictví, do jedné formy organizace.⁴⁴⁾

Právě kvůli této dohodě si o dva týdny později, 28. října, pozval Karl Schulz, který byl od německého převzetí AB povýšen z *treuhändera* na generálního ředitele, Pečeného do své kanceláře na Barrandově. Schulz překvapenému Pečenému bez okolků řekl, že na základě dohody mezi ministrem propagandy a říšským protektorem musí okamžitě převést celý svůj 85tiprocentní podíl v Aktualitě na AB. Vysvětlil mu, že AB bude brzy přejmenována na „Prag-Film“ a stane se zastřešující organizací veškeré filmové výroby v protektorátu. Pečený by zůstal generálním ředitelem a jakákoliv další přání by mu byla splněna. Pečený se rozčílil. Jednoduše nevěřil, že taková dohoda mezi Goebbelsem a Heydrichem existuje a pojal podezření, že šlo o další spiknutí zosnované Schulzem ve spolupráci s Winklerem v Berlíně (jehož Pečený považoval pouze za soukromého obchodního magnáta) a von Gregorym. Pobouřeně odmítl o záležitosti diskutovat a ustoupit Schulzovým výhrůžkám. Následujícího dne naléhavě protestoval na referátu IV-2 (Film) u Zankla, který se urazil, protože ho jeho nadřízený von Gregory obešel a Schulz se neobtěžoval s ním věc konzultovat. Podpořil proto Pečeného a hnal věc výše. Výsledkem bylo, že Dr. Fries z ministerstva propagandy přijel do Prahy speciálně kvůli tomu, aby uklidnil Pečeného a ujistil ho 5. listopadu, že nic se neodehraje bez jeho předchozího souhlasu. Němci museli znovu upustit od plánu protizákonně obsadit Aktualitu.⁴⁵⁾

Deutsche Wochenschau se stává spolumajitelem (únor 1942)

21. listopad 1941 byl v nacistické restrukturalizaci německého filmového průmyslu významným dnem. V Praze byla společnost AB přejmenována na „Prag-Film AG“, což oznamovalo její novou roli ústřední organizace pro filmovou výrobu v protektorátu. Ve stejný den se podobně rozsáhlé sloučení odehrálo i v Berlíně: tři zbývající společnosti vyrábějící týdeníky v Německu – Ufa-Tonwoche, Deulig-Woche a Tobis-Wochenschau

44) Protokoll über die Abmachungen mit dem Reichspropagandaministerium über die beabsichtigte Maßnahmen auf dem Sektor Kulturpropaganda vom 14. 10. 1941. NA, fond ÚŘP, 1233.

45) Je velmi dobře možné, že Schulz opravdu jednal ze své vlastní iniciativy bez formálního souhlasu. Mohl se kvůli osobnímu profitu snažit oklamat Pečeného, aby se vzdal Aktuality ve prospěch AB, přičemž dohodu mezi Goebbelsem a Heydrichem využil jen jako záminku. Takové jednání mu jistě nebylo cizí: v červnu 1942 musel odstoupit z funkce ředitele Prag-Filmu kvůli obvinění z „nesvědomitosti, zpronevěry, falšování dokumentů a vědomého obohacování“. Byl zatčen, souzen a shledán vinným. BA, R-55/498/23. Viz také J. S p i k e r, c. d., s. 299.

– se spojily do jedné, Deutsche Wochenschau GmbH. Nová společnost, spravovaná Winklerovým Cautiem pro ministerstvo propagandy a vedená Heinrichem Roellenblegem, byla nyní zodpovědná za výrobu všech týdeníků ve Velkoněmecké říši. Byla také logickým nástrojem pro kontrolu týdeníků na okupovaných územích. Protože Prag-Film měl z hlediska svého zaměření daleko více zkušeností s výrobou hraných filmů, Němci brzy dospěli k názoru, že Deutsche Wochenschau je mnohem vhodnější organizací pro jednání s Aktualitou než Prag-Film. Následně bylo rozhodnuto, že Prag-Film převede svůj podíl v Aktualitě na Deutsche Wochenschau. Takže 14. února 1942, jen deset měsíců po převzetí společnosti od Miloše Havla, prodal Prag-Film svůj 15tiprocentní podíl v Aktualitě Deutsche Wochenschau za nominální hodnotu 1500 říšských marek (15 tisíc korun). Převedena byla i zmíněná půjčka 85 tisíc korun a Deutsche Wochenschau za ni zaplatila v hotovosti.⁴⁶⁾

Deutsche Wochenschau jmenovala jako svého zástupce v Aktualitě Fritze Tietze, ředitele své hlavní kanceláře v Berlíně a šéfa sekce, která měla na starosti AUSLANDSWOCHE (zahraníční vydání týdeníku). Jeho jméno bylo úředně zaznamenáno jako nový komanditista Pečeného.⁴⁷⁾

Další tahy a rezignace Němců (červenec 1942 – prosinec 1943)

Pokračováním dohody mezi Goebbelsem a Heydrichem z října 1941 byla nová dohoda ze 17. července 1942 o filmových záležitostech v protektorátu, uzavřená mezi státním tajemníkem Leopoldem Guttererem z ministerstva propagandy na straně jedné a říšským protektorem Daluegem, nástupcem Heydricha, a státním tajemníkem K. H. Frankem na straně druhé. Dohoda, schválená Goebbelsem 20. července 1942, stanovovala současnou i budoucí politiku Německa v oblastech filmu a propagandy v Čechách a na Moravě. Pro Aktualitu byly navrženy drastické změny. Němci plánovali převzetí Aktuality ve dvou fázích. Nejprve by Deutsche Wochenschau podnikla kroky nezbytné k tomu, aby získala majoritní 51tiprocentní podíl v Aktualitě. Ve vzdálenější budoucnosti by pak ve svých rukou koncentrovala všechny akcie. Jak stanovovala dohoda:

- a) Hlavní akcionář „Aktuality“, Pečený, převede 36 % v jeho majetku se nacházejícího akciového kapitálu „Aktuality“ na Deutsche Wochenschau, spol. s r. o., Berlín. Deutsche Wochenschau, spol. s r. o. podnikne potřebné kroky ve shodě s říšským protektorem k získání jmenovaných akcií. Zbývajících v majetku Pečeného se nacházejících 49 % akcií „Aktuality“ bude převedeno ve vhodném okamžiku, pravděpodobně na konci války, na Deutsche Wochenschau, spol. s r. o.

46) Bilanz Deutsche Wochenschau za roky 1942-1943 (sestavená po válce). BA, R-109 I/2650, s. 3; dále dodatek 13 (nevyrízená škoda k 31. květnu 1943); *Prag-Film AG: Prüfungsbericht über die Jahresabschnitte 1940 und 1941*, 10. prosince 1943. BA, R-55/676/39, dodatek, s. 16.

47) BA, R-109 II/67; BA, R-109 II/10. 21. září 1944 se stal Tietz šéfredaktorem INLANDSWOCHE (domácí vydání týdeníku).

- b) Dosavadní důvěrník říšského protektora u „Aktuality“, Lampl, zůstává současně jako zmocněnec Deutsche Wochenschau spol. s r. o.

Prozatím bude chystané převzetí udržováno v tajnosti. Pro veřejnost zůstane Aktualita českou společností s českým vedením:

- c) Vnější podoba „Aktuality“ nebude z propagačních důvodů až na další měněna.⁴⁸⁾

Chystané převzetí se však nikdy neuskutečnilo. Podle Pečeného nebyli ani Roellenbleg a Tietz v Deutsche Wochenschau, ani Zankl na referátu IV-2 (Film) přesvědčeni o nutnosti takového kroku a na mnoha setkáních věnovaných danému tématu se omezili na „povinné pokusy ho přesvědčit“. Máme-li věřit Pečenému, dohoda mezi Guttererem a Frankem byla použita proti Aktualitě až rok po jejím uzavření. Poprvé se o ní dozvěděl od Zankla na podzim roku 1943. Na následném jednání v Berlíně, těsně před vánocemi roku 1943, Roellenbleg a Tietz neprotestovali, když Pečený upozornil na nejasnost v textu dohody, o níž věděl, že by vedla k nekonečným soudním tahanicím mezi Berlínem a Prahou. Výsledkem toho všeho bylo, že na konci války Pečený stále vlastnil 85procentní podíl a Tietz kontroloval podíl 15tiprocentní.⁴⁹⁾

I když se tento váhavý postoj a zdánlivě rozporuplné chování ze strany Němců zdají divné – od roku 1939 přeci nepromarnili jedinou příležitost, jak se zmocnit Aktuality – není obtížné najít pro ně vysvětlení. Je to však vysvětlení, které Pečeného nestaví do dobrého světla. Na konci roku 1942 Němci pochopili, že nebylo nutné Aktualitu vlastnit, aby prosadili potřebný typ propagandy. Pečený se, pravda, ukázal jako tvrdý obchodní partner při jednáních o vlastnictví společnosti a, jak si ještě ukážeme, o svůj filmový archiv bojoval jako lev. Během tříleté spolupráce s ním však Němci zjistili, že v oblasti výroby filmu a propagandistických obsahů je mnohem flexibilnější. Jako filmař se Pečený ukázal být až překvapivě poddajný. Jak osvětlí následující část této studie, vyvinul se z nepřátelského českého výrobce týdeníků, který nebyl ochotný spolupracovat s režimem, ve spolehlivého dodavatele týdeníků schválených nacisty a v horlivého vykonavatele německých rozkazů v oblasti filmu. To je pravděpodobně důvod, proč se nakonec Němci spokojili s minoritním podílem v Aktualitě.

Slovenský týdeník Aktuality NÁSTUP (1939–1940)

Než se zaměříme na filmy vyrobené Aktualitou ve válečných letech, musíme věnovat pozornost dvěma souvisejícím tématům: slovenskému týdeníku NÁSTUP a filmovému archivu Aktuality. Důvod, proč se budeme nejprve zabývat jimi, je čistě chronologický. Otáz-

48) Smlouva mezi Guttererem a Frankem, 17. ledna 1942; výměna dopisů mezi Goebbelsem, Guttererem, Daluegem a Frankem, 20., 29. a 30. července 1942. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-197a dále viz T. D v o ř á k o v á, c. d.

49) Účetnictví Aktuality za rok 1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-140, s. 17; Roční vyúčtování Deutsche Wochenschau za roky 1942-1943. BA, R-109 I/2650, dodatek 8; Deutsche Wochenschau likvidační vyúčtování 1945–1948, 7. října 1952. BA, R-109/1350/2, s. 5 a dodatek 2, s. 8.

ka, co se s nimi stane, se stala naléhavou již v prvních týdnech a měsících okupace a jejich osud byl rozhodnut před koncem roku 1940.

Dne 14. března 1939 Slovensko vyhlásilo „samostatnost“ a oddělilo se od Čech a Moravy. Nová situace přinesla Aktualitě určité potíže. Bylo totiž jen otázkou času, kdy se v nově vzniklém státě začne řešit závislost na českých penězích a technice. Pečený si také uvědomoval, že kdyby zastavil výrobu NÁSTUPU, Němci by ihned zakročili a uvedli na Slovensku svou vlastní propagandu. Proto se snažil udržet NÁSTUP ve svých rukách tak dlouho, jak to jen bylo možné.

V novém státě však letité frustrace Slováků z české nadvlády rozpoutaly mocnou nenávist ke všemu českému a Slováci preferovali kolaboraci s Němci. Pečený bojoval od začátku v předem prohrané bitvě. Dne 19. března, necelý týden po vyhlášení samostatného státu (a čtyři dny po německé okupaci Čech a Moravy), již jednal v Bratislavě s ředitelem Nástupu Pavolem Čambalou a podařilo se mu ho přesvědčit, aby nerušil spolupráci s Aktualitou ve prospěch Ufy a držel se původní smlouvy.

Pečený si myslel, že má v Čambalovi důvěryhodného spojence proti nepřátelům. Avšak Čambala hrál na dvě strany, protože současně tajně jednal s Němci. Již v únoru 1939 podal Dr. Günther Schwarz, právník společnosti Cautio a ředitel Oborové skupiny filmového exportu ŘFK, Berlínu zprávu o tom, že se Čambala „chce zjevně zbavit české Aktuality kvůli velmi špatné kvalitě zvuku a obrazu, v níž byl NÁSTUP dodáván.“

Čambala, jak uváděl Schwarz, byl ochoten přejít od Aktuality k Ufě, a poté chtěl plnit všechny NÁSTUPY materiálem z německých, italských, japonských a španělských týdeníků plus jedním českým a dvěma slovenskými příspěvky – ale jedině pod podmínkou, že ty bude vybírat sám a budou tvořit minimálně 20 procent celkové stopáže.⁵⁰⁾

Na konci března při své první průzkumné cestě do Bratislavy v nové situaci získal Schwarz další důkaz o ochotě Slováků přeběhnout: „Je třeba počítat s tím, že Slováci upustí od svých současných vazeb s Aktualitou a přejdou k německému týdeníku, pokud jim bude umožněno vkládat do týdeníku slovenské záběry.“⁵¹⁾ V létě roku 1939, kdy vrcholil boj o samotnou Aktualitu, žádalo německé ministerstvo propagandy, aby Aktuality přerušila všechny své kontakty se Slovenskem. Pečený vzdoroval, je však opět těžké soudit, zda ho k tomu vedly důvody ekonomické, politické, nebo obojí. Při jednáních s Němci argumentoval tím, že se nemůže obejít bez slovenského trhu, který mu vynášel 80 tisíc korun ročně. Avšak – jak tvrdil později – ve skutečnosti si chtěl uchovat vliv na veřejné informace na Slovensku, aby bojoval s protičeskou propagandou a aby udržel Němce mimo hru. I když účetní knihy ukazují, že na Slovensku vydělával slušné peníze, tvrdil, že toho mohlo být dosaženo jedině důmyslným účetnictvím a že ve skutečnosti byl pro něj NÁSTUP ztrátový.

Jak ubíhaly měsíce, nespokojenost s NÁSTUPEM rostla jak na straně Němců (na německém vyslanectví v Bratislavě a ve slovenské větvi německé nacistické strany), tak na straně samotných Slováků. V srpnu Schwarz oznámil Berlínu, že „více než 80 procent

50) Die Entwicklung des Filmmarktes in der Slowakei bis zum heutigen Standes, 16. února 1939. BA, R-109 I/1615, s. 8.

51) Bericht über die Reise nach Prag und Pressburg vom 22.–27. 3. 1939. BA, R-109 I/1615, s. 6.

NÁSTUPU dodávaného z Prahy sestává z příspěvků AKTUALITY. Německé příspěvky z něj byly opakovaně odstraňovány.⁵²⁾ V říjnu se stížnosti rozšířily i na německý týdeník:

Všechny německé agentury na Slovensku jsou nespokojeny s NÁSTUPEM a s týdeníkem vyráběným Ufou. Z NÁSTUPU jsou dokonce údajně opakovaně odstraňovány záběry z Německa a jsou do něj vkládány záběry z Česka, které nezajímají ani Němce, ani Slováky.

Z tohoto důvodu chtěly německé agentury a slovenské ministerstvo hospodářství oba týdeníky zakázat a zásobovat slovenská kina výhradně novou edicí zahraničního týdeníku Ufy AUSLANDSWOCHENSCHAU. Slováci by v tomto uspořádání posílali slovenský materiál do Berlína, aby byl přidáván do AUSLANDSWOCHENSCHAU a v Berlíně by se také vyráběl slovenský dabing.

I když ředitel Tobisu Hubert na jednání ŘFK tvrdil, že Němci již mají díky dohodě mezi jeho společností a Aktualitou určitý vliv na výrobu NÁSTUPU, ostatní přítomní tento argument odmítli, částečně „kvůli přání Slováků odpoutat se od Prahy“, ale zejména kvůli prosté skutečnosti, že kdyby si Slováci zvolili AUSLANDSWOCHENSCHAU, slovenský týdeník by byl stoprocentně v německých rukách.⁵³⁾

Pečený si uvědomoval, že něco bude muset obětovat a v říjnu navrhl, aby Aktualita přerušila své propojení s Nástupem a distribuovala svůj týdeník na Slovensku jinak. Němcům to nestačilo. Při zvažování návrhu Berlín poznamenal:

Tímto se daný problém nevyřeší. Oficiální přání slovenské i německé strany je přerušit spojení s Prahou a přivést na Slovensko čistě německý týdeník. Z toho důvodu nelze s novým návrhem Aktuality souhlasit.⁵⁴⁾

Němci pomalu podkopávali pozici Pečeného. V prosinci dal německý filmový průmysl Nástupu exkluzivní práva na dovoz a užití německých celovečerních, kulturních a krátkých filmů na Slovensku, čímž posílil vliv Nástupu oproti Aktualitě. Následující měsíc ministerstvo propagandy přimělo říšského protektora von Neuratha, aby dohlédl na to, že Aktualita přestane dodávat týdeníky na Slovensko.⁵⁵⁾ Pečený byl pod tlakem německých agentur v Berlíně, Praze a Bratislavě a Slováci ho zradili, jeho pozice tak byla beznadějná. Brzy přišel nevyhnutelný konec. V březnu 1940 slovenská vláda ukončila smlouvu s Aktualitou a měsíc nato stvrdila novou smlouvu s Ufou.⁵⁶⁾

52) Bericht über die Filmlage in der Slowakei, 15. srpna 1939. BA, R-109 I/1615, s. 9–10.

53) Zápis ze zasedání Reichsfilmkammer, 28. září 1939. BA, R-109 I/1615, s. 4.

54) Zápis ze zasedání Reichsfilmkammer, 12. října 1939. BA, R-109 I/1615, s. 4.

55) Zápis ze zasedání Reichsfilmkammer, 16. ledna 1940. BA, R-109 I/1615.

56) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 55–57. Viz také Korespondence Tobisu s Nástupem, 1939–1940. BA, R-109 I/373.

Filmový archiv Aktuality (1939–1945)

V průběhu celé existence Aktuality byl bezpochyby její největší výhodou filmový archiv. Aktualita disponovala unikátními a cennými dokumentárními záznamy nedávné historie Československa.

Archiv v první řadě obsahoval všechno, co Pečený natočil od roku 1925 do roku 1937 pro ELEKTA-JOURNAL a od roku 1937 pro AKTUALITU: celé zpravodajství desátého výročí republiky v roce 1928, materiál o sportovních utkáních a událostech jako Dělnická olympiáda, o setkáních sokolské mládeže a hnutí pracujících, sjezdech politických stran, 10 tisíc metrů jen o prezidentu Masarykovi, „otci vlasti“: jeho oficiální návštěvy doma i v zahraničí, jeho jediný projev nahraný zvukově, jeho pohřeb v roce 1937, dále záběry z volby prezidenta Beneše v roce 1935, ze státních návštěv, např. egyptského krále Fuada, rumunského krále Carola II. a britského ministra Edena, z mezinárodních konferencí, vojenských přehlídek a manévřů, z mobilizace českých ozbrojených sil ve dnech mnichovské krize, obrazy československého hospodářství a kultury: uměleckých výstav, vědy, školského systému, záběry krajiny: měst, vesnic, venkova – zkrátka vyčerpávající a nenahraditelný vizuální záznam první republiky od roku 1925 ve všech možných aspektech.

Navíc archiv disponoval malou, ale unikátní kolekcí filmů z období před rokem 1925, jež zahrnovala vzácné záběry českých legií v první světové válce, revoluci roku 1918 a návrat T. G. Masaryka do vlasti. O něco méně unikátní, nicméně bohatá byla rozsáhlá sbírka materiálu dodaného v průběhu let ze zahraničí různými partnerskými společnostmi. V roce 1939 obsahoval archiv 500 tisíc metrů materiálu, většinu z toho tvořily originální negativy, jejichž duplikáty nikde nebyly.

Svou jedinečností představoval archiv Aktuality potenciální zlatý důl pro totalitní filmovou propagandu: ve špatných rukou se mohly záběry meziválečných politiků, předválečného stavu hospodářství a známých židovských osobností snadno proměnit ve zvrácenou protiparlamentní, protikapitalistickou a protižidovskou propagandu. Zvukové záznamy Stalina, Roosevelta a Churchilla v materiálech dodaných ze zahraničí mohly být snadno zneužity k protispojenecké propagandě.

Když začala okupace, Pečený si uvědomoval, že má k dispozici drahocenný poklad. Uvědomoval si, že ho propagandisté, ať už němečtí nacisté, čeští kolaboranti nebo slovenští fašisté, budou brzy chtít získat, a rozhodl se, že zabrání jakýmkoliv pokusům o konfiskaci. Způsob, jakým archiv spravoval v letech 1939 až 1945, skutečně ukazuje, že udělal všechno pro to, aby se nedostal do nesprávných rukou. Stejně jako v ostatních případech je však obtížné říci, co ho k tomu vedlo. Sám Pečený později uváděl tři pohnutky:

- vlasteneckou: aby ochránil audiovizuální dědictví první republiky v době okupace a zpřístupnil ho novému Československu, až bude Třetí říše poražena;
- politickou: aby zajistil, že žádný materiál nebude použit pro potřeby totalitní propagandy;
- osobní: prostá neochota rozloučit se s životním úsilím, milovanou prací, filmovou kolekcí, jejíž vybudování mu trvalo tolik let, archivem, v němž strávil bezpočet hodin tříděním, katalogizováním a uskládňováním materiálu.

K těmto třem pohnutkám může být přidána čtvrtá: pro filmového podnikatele, zejména v oblasti filmových týdeníků, jakým byl Pečený, představoval filmový archiv materiál pro budoucí filmy, tedy majetek, z něhož se dalo těžit. Pečený nikdy nezapomínal na to, že archiv byl také zdrojem peněz.

Je nemožné zjistit, který z těchto motivů byl pro Pečeného v letech okupace nejdůležitější. Je však třeba spravedlivě říci, že, co se archivu týká, byl veden opravdovým pocitem zodpovědnosti za kulturní dědictví země a opravdovou touhou filmového nadšence a umělce zajistit, aby bylo o drahý a křehký celuloid dobře postaráno a aby nebyl ztracen.

V prvních týdnech okupace si Pečený pohrával s myšlenkou, že by celý archiv ukryl do bezpečí. Tohoto plánu se však brzy vzdal z praktických důvodů: archiv půl milionu metrů filmového pásu vážícího okolo 4000 kg byl na přemístění jednoduše příliš velký a těžký. Vysoce hořlavý nitrátový film navíc vyžadoval zvláštní skladovací podmínky. Pečený se ptal ve vládních i privátních kruzích na vhodnou budovu k uskladnění, všude se ale setkal s odmítnutím. Nikdo nebyl ochotný podstoupit riziko – jak požáru, tak razie gestapa. Archiv tedy zůstal v budově Aktuality na Václavském náměstí č. 51.

Netrvalo dlouho, než se Němci začali o archiv zajímat. V dubnu 1939 se Glessgen během rozhovoru mezi řečí zeptal, jestli je archiv neporušený a je stále v Aktualitě. Pečený odpověděl kladně. I když Glessgen více o věci nemluvil, Pečený to považoval za signál, že Němci o existenci archivu vědí, a za varování, aby ho nepřemisťoval.

O dva týdny později přijel z Vídně do Prahy hauptmann (kapitán) Anton Kögl. Ten byl vedoucím úřadu, který po anšlusu Rakouska reorganizoval rakouský film dle nacionálně-socialistických záměrů. Do Prahy přijel jako „Beauftragter des Reichsfilmarchivs beim Ministerium für Volksaufklärung und Propaganda“ (zmocněnec Říšského filmového archivu při ministerstvu propagandy).

Pečený byl předvolán do Köglovy pražské kanceláře v Abteilung IV a zdvořile požádán, aby předal celý svůj archiv Říšskému filmovému archivu. Pečený samozřejmě ostře protestoval, načež Kögl prohlásil, že záležitost nespěchá, ale že se k ní určitě vrátí později. V následujících měsících byl Pečený bombardován nejrůznějšími požadavky, od zdvořilých žádostí až po málo skrývané výhrůžky, aby svůj archiv odevzdal. Jednou, když nebyl Pečený v kanceláři, přišel Kögl do Aktuality, aby osobně vybral a zcenzuroval filmy z archivu. Pečenému zanechal zprávu, v níž napsal:

Prošel jsem materiály z let 1937, 1938, 1939 a 1926-28 a napsal seznam filmů, které u vás nemůžou nadále zůstat. Bude třeba projít také veškerý materiál ze zbylých let, k tomu však bude nutná vaše přítomnost, protože ze záznamů není možné určit vše. V práci budu proto pokračovat v následujících týdnech. Mezitím se zakazuje materiál posílat pryč, ničit nebo jiným způsobem odstraňovat.⁵⁷⁾

Bylo zřejmé, že Aktualita nebude moci oddalovat konfiskaci donekonečna a bude muset nějaký materiál odevzdat. Přesto se Kögl nesetkal rozhodně s ochotnou spoluprací.

57) Dopis Antona Kögla Pečenému. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-114f.

7. července poslal z Vídně seznam 82 čísel krabic a stěžoval si, že dané filmy „nebyly dosud předány“ a bezodkladně „by měly být připraveny k dodání“.⁵⁸⁾ Když při jedné příležitosti přišel Kögl s kolegou zabavit sadu filmů, podařilo se Václavu Berdychovi, technikovi, který měl archiv na starosti, podsunout jim z vlastní iniciativy krabici obsahující 17 méně důležitých nepochitických filmů.⁵⁹⁾ Třicet krabic filmů se záběry prezidenta Masaryka, Beneše a rumunského krále Carola – které Němci opakovaně hledali – byly schovány v kanceláři Pečeného sekretářky Vlasty Hájecké a zůstaly neobjeveny.⁶⁰⁾ To neznamena, že by Němci nikdy nedostali, co chtěli. Když například v září 1939 napadli Polsko, Kögl si vyžádal a obdržel materiál zachycující polské vojenské manévry, aby mohl být použit v německých týdenících do příspěvků týkajících se tažení v Polsku.

Nakonec se Kögl, unavený obstrukcemi, objevil v Pečeného kanceláři se dvěma uniformovanými členy gestapa, kteří se postavili ke dveřím a snažili se vystrašit Pečeného, aby se vzdal svého archivu. Pečený se bránil tím, že neudělal nic protizákonného a že konfiskace neměla právní podklad. To byl poslední Köglův pokus. Pečeného tvrdohlavost se tentokrát vyplatila. Archiv zůstal v rukou společnosti. Po zbytek války zasílaly Říšský filmový archiv, Deutsche Wochenschau a propagandistické protektorátní agentury prostřednictvím Lampla žádosti o konkrétní záběry – a těm bylo většinou vyhověno –, ale účelová kampaň vedená snahou zabavit celý archiv Aktuality skončila.

Ke konci roku 1944, kdy již Němci definitivně prohrávali, byl na Aktuální opět vykonáván nátlak, aby odevzdala celý archiv. Vyšší místa se nyní nezajímala o předválečný materiál, ale o materiál natočený během samotné okupace, protože si dobře uvědomovala, že obsahuje usvědčující a nebezpečné záznamy o nacistické vládě a české kolaboraci (i když Zankl, Lampl a Sviták z ČMFÚ předstírali, že chtějí pouze zachránit materiál před nálety). Pečený se obával, že bude materiál na poslední chvíli zabaven a úmyslně zničen, proto začal tajně budovat stínový archiv, svou sbírku rozptýlil a chystal se přemístit ji na bezpečné úložiště za Prahou. Duplikáty všech válečných vydání týdeníku byly uloženy ve zvláštním skladu Aktuality v Praze na Žižkově společně s náhradními kopiemi několika stovek filmů z předválečného období. Filmy o kulturních tématech byly dočasně „zapůjčeny“ Umělecké besedě, sportovní záznamy byly svěřeny českému tajemníkovi pro sport Gartnerovi. Celá kolekce filmových negativů – do roku 1944 se rozrostla na 1 milion metrů – byla uložena ve 137 speciálně vyrobených bednách, každá o 60–80 kg, a zásoba neosvíceného obrazového a zvukového filmového materiálu – celkem 78 400 metrů – byla uskladněna v 16 dalších bednách. Bezpečnou skrýš našel Pečený v izolované vesnici u Unhoště, dvacet kilometrů západně od Prahy. Bylo odhadováno, že k převozu 153 beden by bylo zapotřebí tři jízdy nákladního automobilu.

Preventivní opatření se vyplatila. Dne 10. března 1945 uložilo ČMFÚ Pečenému, aby archiv do 24 hodin přemístil do „úřední úschovy“. Pečený se bránil tím, že archiv již není v Praze. To byla pravda z části, protože právě toho dne ráno odjelo první nákladní

58) Dopis Antona Kögla Pečenému. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-114g.

59) Výpověď Václava Berdycha, Praha, 28. února 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-118–133.

60) Výpověď Vlasty Hájecké, Praha, 5. března 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-138.

auto. Poslední náklad odjel 10. dubna. Až teprve 13. dubna se Smola a Sviták z ČMFÚ pokusili na příkaz Zankla z Pečeného vypáčit, kde archiv uložil, ale bez úspěchu. Když válka 8. května 1945 skončila, archiv Aktuality se znovu vynořil takřka kompletně nedotčený.

Týdeníky Aktuality z doby okupace (1939–1945)

Během šestileté okupace nevynechala Aktualita výrobu týdeníku ani jednou. Každý týden produkovala až do konce války dva týdeníky, přičemž poslední byl uveden 4. května 1945. V tomto ohledu dokonce překonala DEUTSCHE WOCHENSCHAU, jehož výroba musela být zastavena v březnu 1945 kvůli nedostatku materiálu a chaosu způsobenými válkou.

Mezi lety 1939 a 1945 se týdeník společnosti Aktualita téměř nerozpoznatelně proměnil z týdeníku, který byl nepřátelský vůči německým veřelcům a kritizoval nový řád, v týdeník, který papouškoval propagandu Třetí říše a podobal se stále více žurnálům vyráběným samotnými Němci. Změny přišly postupně a byly důsledkem jak intervence ze strany Němců, tak poddajnosti Čechů. Pečený hned ze začátku přistoupil na to, že jeho týdeník bude obsahovat německou propagandu. Jak poznamenal:

Předem je zapotřebí si uvědomit, že žádný filmový týdeník na světě by nemohl vycházet ani 14 dní s otevřenou tendencí proti směru, vládnoucímu na území, kde je exploitován. Nepřipustila by to ani nejslabší výkonná moc, natož taková, jakou měli u nás Němci.⁶¹⁾

Němci skutečně od začátku AKTUALITU silně ovlivňovali. Na podzim roku 1939 stanovili, že všechna vydání v obou verzích, A i B, budou mít s okamžitou platností německé titulky. O rok později musely být dvojjazyčné i plakáty aktuality: od 20. října 1940 uveřejňovaly verze A (zelený plakát) a B (červený a modrý plakát) témata v českém i německém jazyce.⁶²⁾

Již od začátku byla Aktualita nucena zařazovat do svých týdeníků kompletní příspěvky z týdeníků německých: hotové šoty převzaté z UFA-TONWOCHE nebo TOBIS-WOCHENSCHAU. Aktualita v nich nesměla nic měnit a trvale platil příkaz, že doprovodný text musí být doslovným překladem německého originálu.

Němci kontrolovali i komentáře k příspěvkům vyrobeným samotnou Aktualitou. I když psal stále ještě komentáře vlastní redaktor společnosti, texty musely být zaslány *betreuerovi*, který je odmítl, nebo schválil. Když byl konečný text schválen, nikdo včetně Pečeného v něm již nesměl změnit jediné slovo.⁶³⁾

61) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 45.

62) Programové plakátky Aktuality, 1939-40. NFA, fond Aktualita k. s.

63) Protokol sepsaný s Wilhelmem Söhnelem, Praha, 4. března 1946. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-2; Protokol sepsaný s Jaroslavem Čechurou, Praha, 27. června 1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-24; Podání obvinění na Pečeného, Praha, 5. června 1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-6-9; Obnovené obvinění Pečeného, Praha, 27. února 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812,

To však neznamená, že by se Aktualita okamžitě ve všech aspektech podvolila. Hodně záleželo na vytrvalosti šéfredaktora týdeníku. Když okupace začala, zastával tuto funkci Jindřich Elbl. Ten byl opravdovým demokratem a věrným zastáncem první republiky. Než nastoupil v Aktualitě, pracoval pro tiskový odbor českého ministerstva zahraničí.⁶⁴⁾ Jako šéfredaktor AKTUALITY byl zodpovědný za její formu i obsah. Pod Elblovým vedením se AKTUALITA přinejmenším pokoušela udržet si část své předválečné reputace, zachovávala si český charakter a vzdorovala pokusům o germanizaci. Zdá se také, že právě jeho přítomnost podporovala Pečeného v ochabujícím přesvědčení. Dokud Elbl působil jako šéfredaktor, tedy do roku 1942, Pečený byl při jednání s Němci pevnější a méně náchylný k ústupkům.

Dohled nad obsahem týdeníku byl přísný a bojovalo se alespoň o formální a jazykové aspekty. Během okupace se například Němci s Aktualitou přeli o způsobu psaní geografických názvů, například Vídně a Drážďan, a o správném způsobu skloňování jmen, ať už německých jmen v českém komentáři či českých jmen v německých titulcích. V překladu německých válečných příspěvků dodávaných Berlínem zase Aktualita, často přes německé protesty, konzistentně měnila původní přídavné jméno „naše“ (např. „naše armáda“, „naše tanky“) na „německé“. Jakkoliv se tyto rozdíly mohou zdát jemné, za daných podmínek odrážely touhu Čechů zachovat si národní identitu, a v tomto smyslu utvářely jistou formu duchovního odporu.⁶⁵⁾

Aktualita nebyla u českých fašistů nikdy příliš populární. Fašismus se obecně, s výjimkou krátkého vzestupu v roce 1940, v Čechách a na Moravě neujal. Dokonce i pod německou ochranou zůstávali čeští fašisté, organizovaní v hnutí Vlajka vedeném Janem Rysem, v menšině, již většina lidí nenáviděla a opovrhovala jí. Pečený a Elbl se od začátku zcela shodli na tom, že musí udělat vše proto, aby se v týdeníku čeští fašisté neobjevili. V lednu 1940 Pečený kategoricky odmítl natočit Rysův projev v kině Lucerna,⁶⁶⁾ a vzepřel se v tom dokonce i von Gregorymu. Nepřekvapí, že nejtvrďší a nejkrvežíznivější kritici Aktuality v průběhu okupace pocházeli z okruhu kolaborantů.

Vztah veřejnosti k AKTUALITĚ byl mnohem různorodější. Stejně jako ve všech evropských okupovaných zemích byly i týdeníky v protektorátních kinech neustálým zdrojem nepokojů. V temnotě kinosálu nabízely příležitost anonymně ventilovat názor na současné dění. Cokoliv, co šlo být jen matně konstruovat jako vzdor vůči novému režimu, bylo pro většinu publika zdrojem nadšeného veselí. Všechno, co se týkalo okupantů, se setkalo s výsměchem. V roce 1939 a po celý rok 1940 bylo takových incidentů mnoho.

II-114a; Výpovědi Karla Pečeného, Jindřicha Brichty a Jana Kučery, Praha, 28. února 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-118-133.

64) Elbl Němcům v ničem nepodlehul. Jeho „protiněmecký“ a údajně „proruský“ postoj byl v zápisech Reichsfilmkammer zaznamenán již v roce 1936 (viz např. Bericht über die Verhältnisse in Aussig und Prag [26. 10. 1936]. BA, R-56 VI/9: Dok. 288–300). Již v dubnu 1939 požádal Glessgen Pečeného, aby se zbavil Elbla, což Pečený odmítl.

65) Podobný boj se odehrával ohledně vnějšího vzhledu kanceláře Aktuality. Němci umístili nad vchod do budovy na Václavském náměstí dva vývěsní štíty se jménem společnosti v němčině: *Tschechische Tonfilmwochenschau Aktualita Kommandit-Gesellschaft*. Když ale Lampl nařídil, aby byly všechny štítky na dveřích dvojjazyčné, Pečený, místo aby tak učinil, nechal všechny štítky odstranit. Svědectví Vlasty Hájecké, Praha, 5. březen 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-138.

Zprávy o nepokojích během představení se dostaly k vrcholným německým orgánům. Například 26. ledna 1940 ohlásil Josef Ježek, ministr vnitra v Eliášově vládě, přímo von Neurathovi incident, který se odehrál v kině v Úpici o čtyři týdny dříve, 30. prosince 1939:

Během promítání týdeníku AKTUALITA začala při záběrech příjezdu pana říšského protektora do Brna a jeho projevu část publika podezřele kašlat. Hlídka četnictva, která měla službu, vyzvala přítomné, aby byli zticha, nebo bude představení přerušeno. Po tomto varování rušení přestalo. Policie v Náchodě informovala o věci státní orgány a gestapo v Hradci Králové.⁶⁷⁾

Státní orgány chtěly na svém území především klid a mír a snažily se zabránit jakýmkoliv nepokojům. S týdeníky promítanými v kinech se nikdy nesmířily. Dne 29. října 1940 citoval ministr vnitra v dopise adresovaném oddělení IV-2 (Film) zprávu, podle níž

[se] záběry podpisu amerického vojenského rozpočtu [americkým prezidentem] Rooseveltem v týdeníku, který běžel minulý týden v Praze [...] jako potvrzení dohadů o chystaném vstupu Ameriky do války setkaly se souhlasem Čechů

a rozhořčeně se ptal, „proč se takové věci objevují v týdeníku“.

V odpovědi z 16. prosince se Zankl hájil a stroze upozornil na to, že „příslušný materiál do týdeníku vložila zahraniční sekce Ufy se svolením ministerstva propagandy“ a dodal: „Daný materiál se objevil v německém AUSLANDSWOCHE [týdeník vyráběný pro zahraničí] ve všech zemích zásobovaných Berlínem.“⁶⁸⁾

To nespokojenost nezmírnilo a brzy se ozvaly hlasy, zejména německých lokálních a regionálních úřadů, které chtěly AKTUALITU zrušit a kompletně nahradit INLANDSWOCHENSCHAU (německým vnitrostátním týdeníkem) od Deutsche Wochenschau. V lednu 1941 musel Dr. Černý z oddělení IV vysvětlit vedení protektorátu, že to není možné udělat kvůli dohodě Berlína s Aktualitou. Úřad říšského protektora se navíc nemohl vyjadřovat ke skladbě týdeníku DEUTSCHE WOCHENSCHAU o nic více než ke složení AKTUALITY. V obou případech byl jeho vliv jen nepřímý, zprostředkovaný Berlínem. I kdyby AKTUALITU nahradil německý týdeník, nezaručilo by to spokojenost všech.⁶⁹⁾

V letech 1940–1941, kdy Německo vítězilo, vycházely německé týdeníky určené pro domácí trh v delším vydání, aby plně pokrývaly úspěchy na frontě. Berlín samozřejmě chtěl tyto rozšířené týdeníky promítat i na okupovaných územích, aby zastrašoval poro-

66) Pravděpodobně šlo o zasedání Vlajky 9. ledna 1940. Viz D. Brandes, c. d., s. 122–123.

67) NA, fond ÚŘP, kart. 276, I-1-a-1574. Viz také D. Brandes, c. d., s. 99, 235, 239–240.

68) NA, fond ÚŘP, kart. 276, I-1-a-1574. Zankl měl pravdu: stejný příspěvek s Rooseveltem byl promítán např. v okupovaném Holandsku v rámci týdeníku UFA-AUSLANDSWOCHE, č. 476 z 18. října 1940; viz Thomas Leelaning, *De Bioscoop in de Oorlog*. Amsterdam: Arbeiderspers 1990, s. 253.

69) Niederschrift über die Dienstbesprechung der Oberlandräte am 9. 1. 1941. NA, fond ÚŘP, kart. 276, I-1-a-1574, s. 2. V roce 1941 Aktualita vyrobila 52 vydání, každé ve verzi A a B, celkem 104 různých týdeníků; ve stejném období bylo v protektorátu uvedeno 85 vydání DEUTSCHE WOCHENSCHAU. J. Havela, *Filmové hospodářství 1941...*, s. 56.

bené národy německou silou a přesvědčil je, že Německo vyhrávalo válku. V protektorátu žádali záběry z bojů i Němci, kteří tam žili, a přítomné vojenské posádky. Prostřednictvím protektorátní větve NSDAP jejich žádost doputovala do Zanklova filmového oddělení, které silně zatlačilo na Pečeného, aby se v tomto ohledu podvolil. Byla mu nabídnuta přemrštěná prémie: souhlas by mu vynesl 750 tisíc korun za dva měsíce. Pečený sice tuto nabídku odmítl, ale Němci si stejně prosadili svou. Aktualita vydala devět rozšířených vydání v roce 1940 a pět v roce 1941. Místo obvyklých 150–200 metrů (5–7 minut) byly dlouhé až 600–1200 metrů (20–40 minut).⁷⁰⁾

Německá vítězství měla účinek i na Pečeného. Stejně jako všechny ostatní, i jeho vyděsila blesková válka wehrmachtu v Polsku, dobytí Dánska a Norska, invaze do Holandska a Belgie, porážka Francie. To všechno na něj zapůsobilo a možnost, že Německo vyhraje válku a bude Evropě dlouho vládnout, se zdála být velmi pravděpodobnou. Vypadalo to, že od začátku odhadl situaci správně a že protektorát nemusí být jen nešťastnou epizodou, jak mnozí Češi zpočátku doufali a očekávali, ale že může vydržet řadu let, ba dokonce generací. Jak se mu tyto myšlenky usazovaly v hlavě, Pečeného vlastenecké přesvědčení začalo ochabovat.

V tomto období několikrát promluvil v českém rozhlasu, kde zdůraznil potřebu vyrovnat se s novou situací.⁷¹⁾ Ve stejné době, konkrétně v září 1940, také přijal pozvání na výlet v rámci „kulturní výměny“ do Německa a Holandska. Němci ve skutečnosti zorganizovali tento výlet s jasným cílem „ovlivnit tisk“. Delegace byla různorodá, jak z hlediska zastoupených profesí – vědec, básník, divadelní režisér, několik novinářů – tak z hlediska vztahu jednotlivých účastníků k novému režimu. V Berlíně je přijal samotný Goebbels.⁷²⁾ Pozoruhodným příkladem Pečeného nejednoznačného chování v této době je reportáž z Goebbelsovy návštěvy v Praze v listopadu 1940. Když bylo oznámeno, že ministr propagandy přijede na třídní návštěvu do Prahy, od 5. do 7. listopadu, Aktualitě bylo nařízeno, aby o tom natočila příspěvek do týdeníku. Pečený zmobilizoval všechny kamerové štáby, které měl k dispozici, návštěvu kompletně zaznamenal a vytvořil nejméně 34 zvláštních kopií určených k promítání v protektorátu. Navíc vyrobil ze své vlastní iniciativy zvláštní verzi s německým komentářem ve třech kopiích: jedna pro říšského protektora, jedna pro berlínské ministerstvo propagandy a jedna pro Goebbelse osobně „na památku návštěvy“ a jako „dárek od režiséra Aktuality“. Ve stejném dopise, který doprovázel tyto dárky, však Pečený zaslal současně i tučný účet 47.937,35 korun za výdaje vzniklé proto, že návštěva byla pokryta „v rozsahu, který silně překročil potřebu i potenciál týdeníků promítaných v protektorátu“.⁷³⁾

70) První rozšířené vydání bylo uvedeno 7. června 1940 (1940/č. 24). Jen samotná válečná reportáž měřila 1172 metrů. V následujících osmi týdnech válečné reportáže měřily 1139, 957, 1213, 1217, 682, 919, 621 a 588 metrů. Delší vydání z roku 1941, uvedená na začátku německého útoku na Rusko – 1941/č. 27 (11. července) až 32 (8. srpna) – obsahovala válečné reportáže o délce 415, 413, 1050, 942 a 876 metrů. Programové plakátky Aktuality, 1940–41. NFA, fond Aktualita k. s.

71) SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-134–138.

72) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 64; D. B r a n d e s , c. d., s. 140–141.

73) Dopis Pečeného na Abteilung Kulturpolitik, Praha, 19. února 1941. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-49; viz také II-114a. Tato Goebbelsova návštěva zahajovala obě verze, A i B, vydání AKTUALITY z 15. listopadu 1940 (1940/č. 47). Reportáž byla dlouhá 276 metrů (9 minut) Programové plakátky Aktuality, 1940. NFA, fond Aktualita k. s.

Epizoda dobře ilustruje, jak podnikatel a obchodník balancoval mezi oddaností své zemi a přizpůsobením se novým pravidlům: na jedné straně Pečený do písmene plnil německé rozkazy, dokonce se snažil u Němců dobře zapsat, na stranu druhou si však dovolil komentovat situaci způsobem, který mohl být snadno vnímán jako drzý nebo podvratný. Přitom nezapomínal na to, aby za práci dostal dobře zapláceno.

Na přelomu let 1940 a 1941 se Elbl a Pečený začali stále více dostávat do sporu ohledně obsahu. Jádrem sváru byly především texty komentářů psané Elblem. Pečený vždy chtěl, aby byly důraznější a více ve shodě s oficiální linií. Rozdílné názory se rozvinuly do vleklého sporu. Elbl konzistentně odmítal měnit části komentáře a Pečený je mnohdy osobně přepsal.

Konflikty se odehrávaly i při nahrávání komentáře. Pečený se opakovaně pokoušel přesvědčit komentátora Aktuality Karla Třešňáka, aby kladl větší důraz na proněmeckou linii v textu. Chtěl, aby napodobil styl a dikci svého protějšku v německých týdenících.⁷⁴⁾ Tyto zásahy nepůsobily dobře na zaměstnance a, jak se historky o chování šéfa množily, rostlo mezi nimi i reptání a nelibost.

Dne 27. května 1942 přepadl výsadek českých agentů z Británie auto, v němž jel zastupující říšský protektor – a vedoucí RSHA – Reinhard Heydrich. O osm dní později Heydrich podlehl následkům smrtícího útoku. Němci reagovali s bezpříkladnou krutostí. V protektorátu zavládla vlna teroru a represe. V rámci zuřivého honu na útočníky gestapo prohledávalo domy, provádělo razie v sídlech firem a v továrnách a zavraždilo bezpočet lidí. V dějinách okupace Československa se toto období označuje jako *heydrichiáda*. Dne 10. června byla jako odplata za Heydrichovu smrt shromážděna celá populace Lidic, malé vesnice ležící 13 kilometrů severozápadně od Prahy. Všechny ženy a děti byly odvezeny do Kladna. Tam byly děti odděleny od matek, většina z nich byla následně poslána do plynových komor, ženy byly odvezeny do různých koncentračních táborů, a tam popraveny. Ve vesnici byli všichni muži seřazeni a hromadně postříleni. Pak byla celá vesnice dle rozkazu srovnána se zemí.

Heydrichiáda ovlivnila Aktualitu ve třech aspektech. První byl zároveň nejhrůznější. 10. června dostala Aktuality prostřednictvím Lampla rozkaz dostavit se ráno do Lidic a nafilmovat srovnání vesnice se zemí. Úkol byl přidělen tříčlennému štábu: režisérovi Janu Kučerovi, kameramanovi Čenku Zahradníčkovi a asistentovi Maškovi. Lamplovo ujištění, že natočený materiál nebude promítán v kinech, nepříjemný úkol nijak neulehčilo.

Když tým přijel 11. června do Lidic, domy a statky stále ještě hořely. To ale nebyl nejhrůznější pohled, který se jim naskytl. Ještě před nimi přijela na místo skupina 30 Židů z terezínského ghetta pod dohledem SS, aby pohřbila 197 popravených mužů do masového hrobu. Zástupci Aktuality dostali instrukce netočit mrtvoly ani masový hrob či židovské vězně-otroky, ale zaznamenat jen likvidaci vesnice. Rozsah odvetných opatření je naplnil hrůzou. Natáčeli vyhození kostela do povětří, srovnání vyhořelých budov se zemí a odvoz sutin. Vyvolaný film byl redigován a sestřihán pod přísným německým do-

74) Podání obvinění na Pečeného, Praha, 5. června 1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812I-6, bod 4; Protokol sepsaný s Jaroslavem Čechurou, Praha, 27. června 1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-21.

hledem. Ve shodě s Lamplovým slibem nebyl materiál nikdy využit v týdenících.⁷⁵⁾ To, že nacisté svěřili nafilmování lidické operace Aktualitě, a nikoliv některému z jejich vlastních kamerových štábů Propaganda-Kompanien, svědčí o rostoucí důvěře Němců ve spolehlivost Aktuality.

Druhý aspekt, jímž Heydrichova smrt ovlivnila Aktualitu, se samozřejmě týkal příspěvků do týdeníku. Pro Heydricha byl uspořádán státní pohřeb s veškerou nacistickou pompou a obřadností. Z Prahy bylo jeho tělo přemístěno na pohřeb do Berlína za účasti Hitlera a všech dalších nacistických vůdců. Aktualita natáčela pražskou část obřadu, která proběhla 7. června, se záběry rakve nesené truchlícím procesím z Hradčan přes Karlův most lemovaný čestnou stráží SS na Václavské náměstí a na nádraží. Příspěvek byl využit v týdeníku Aktuality, v DEUTSCHE WOCHENSCHAU a v týdenících v celé okupované Evropě.

Německé úřady využily Heydrichovu smrt k propagandě také tím, že uspořádaly masová shromáždění v Praze, a následně v Plzni, Brně a Táboře. Tato shromáždění měla ukázat světu, že „lid Čech a Moravy nesouhlasí“ s tím, co transparenty označovaly jako „terroristické činy“ „bolševických agentů a sabotérů placených ze zahraničí“. Aktualita musela opět tyto události zaznamenat a zprávy se pak objevily v týdenících po celé Evropě.⁷⁶⁾

Heydrichiáda ovlivnila Aktualitu ještě v jednom ohledu. V dozvuku teroru se od majitelů továren, ředitelů firem, majitelů obchodů a podobných profesí žádalo, aby shromáždili personál a přednesli projev vyzývající k tomu, aby se zaměstnanci postavili za nový řád a slíbili věrnost Vůdci. Němci tím chtěli ne-li přímo posílit podporu své věci, pak alespoň utlumit radost Čechů z atentátu a zastrašit pracující populaci, aby byla poslušná. Pečený pronesl svůj projev 18. července. Začal ho nacistickým pozdravem, čímž své zaměstnance znechutil. Mluvil asi 15 minut. Po válce Pečený tvrdil, že řeč pronesl až poté, co již nebylo možné ignorovat opakované napomínání ze strany ČMFÚ a Lampla, aby tak učinil. Podle něj při tom záměrně použil směšně nadšená slova, aby bylo všem jasné, že hraje komedii. Mohlo tomu tak být, ale tehdy získali všichni jeho zaměstnanci jednoznačný dojem, že jejich šéf pevně stojí za vším, co říká.⁷⁷⁾

Mezitím se stala další věc, která zásadně ovlivnila týdeník Aktuality. V květnu 1942 byl Elbl zatčen gestapem kvůli podezření z ilegální činnosti (podezření neměla nic společ-

75) Svědectví Pečeného, Kučery a Zahradníčka, Praha, 28. února 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-118–133; H. G. A d l e r, *Terezín 1941–1945. Tvář nuceného společenství*. Vol. I. 2. opravené a doplněné vydání. Brno: Barrister & Principal 2003, s. 149; Z. L e d e r e r, c. d., s. 32; Zdenek L e d e r e r, *Terezín*. In: Avigdor Dagan (ed.), *The Jews of Czechoslovakia*, Vol. III. Philadelphia and New York: Jewish Publication Society 1984, s. 148; John B r a d l e y, *Lidice, Sacrificial Village*. New York: Ballantine 1972, s. 100–111.

76) Heydrichův pohřeb se objevil v AKTUALITĚ A i B z 12. června 1942 (1942/č. 24). Zinscenované masové demonstrace zachytila vydání z 5. června (č. 23), 19. června (č. 25), 26. června (č. 26) a 10. července (č. 28). Programové plakátky Aktuality, 1942. NFA, fond Aktualita k. s.

77) Prohlášení Pečeného, Praha, 16. března 1946. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-57–61; Protokol sepsaný s Ladislavem Bednářem, Praha, 27. června 1945. I-22; Text projevu Pečeného, Praha, 18. června 1942. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-15–18; Svědectví Karla Faixe, Praha, 28. února 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-118–133, s. 10.

ného s jeho prací v Aktualitě).⁷⁸⁾ Přes pracovní rozpory Pečený okamžitě intervenoval na gestapu a žádal, aby byl propuštěn. Vyšetřování trvalo měsíce. Když Elbla nakonec 20. prosince 1942 pustili z vazby, jednou z podmínek bylo, že odejde z Aktuality. Pečený neměl jinou možnost, než ho propustit. Elblův odchod byl v dějinách Aktuality zlomovým okamžikem. Po tři roky jeho přítomnost zabráňovala Pečenému, aby podlehl Němcům. Odstranění této největší překážky, která bránila definitivní nacifikaci Aktuality, přivítali Zankl a Lampl s úlevou.

Elblovým nástupcem na pozici šéfredaktora se stal Jan Kučera, poddajnější postava, jejíž postoj a politické názory byly podobné jako Pečeného. Pod vedením Kučery Aktualita postupně změnila strukturu zpráv v týdenících. Společnost v tomto ohledu přesně a poslušně následovala směr vytčený německým propagandistickým vedením. V prvních letech války, jak již bylo řečeno, německé týdeníky oslavovaly vítězství nacistů a velebily německou moc. Válka se ale vlekla a týdeníky trpěly závislostí na vojenských úspěších. Jak poznamenal filmový historik David Welch:

V roce 1942 byla doba snadných vítězství minulostí, a týdeníky se proto musely přizpůsobit změně situace: žádné působivé pochody nepřátelským územím už se nekonaly a německá publika se musela spokojit s běžnějšími válečnými činnostmi. Zpočátku se propaganda záměrně vyhýbala zmínkám o tvrdém dopadu války na civilní hospodářství a místo toho nabízela chvástání, které se stále více rozcházelo s běžnými každodenními zkušenostmi německých obyvatel. Porážka Německa u Stalingradu v únoru 1943, první velký neúspěch a zlom ve válce s Ruskem, přinesla radikální změnu, jak z hlediska výběru témat, tak z hlediska důrazu. Počínaje Stalingradem nebyly týdeníky schopné popřít, že je německá armáda tlačena do defenzívy, a stále více nahrazovaly realitu mýtem. Ve válečných reportážích byl rostoucí počet porážek v kinech prezentován jako „spořádaný ústup“ a vysvětlován jako „strategické stažení“. Ve válečných zprávách se začala objevovat nová témata: sliby pomsty, neochabující morálka německého vojáka a fanatický anti-bolševismus, jejichž cílem bylo roznítit nenávist a strach z „barbarských hord“ ohrožujících západní civilizaci. V příspěvcích z domácí fronty se začala zdůrazňovat potřeba vytrvalosti, totální mobilizace lidí a pevné víry v konečné vítězství. Jiné příspěvky z domácí fronty ze stejné doby válku paradoxně přehlížely a bezstarostně zdůrazňovaly „běžný život“.⁷⁹⁾

Ať už z nutnosti nebo dobrovolně, Aktualita tyto změny odrážela ve svých vlastních týdenících. To se týkalo nezbytně příspěvků dodávaných z Berlína, ale i vlastní výroby. Od

78) Přesné datum a důvod zatčení nejsou známy, ale podle kameramana Ivana Friče k němu došlo před atentátem na Heydricha 27. května (rozhovor s Fričem, 1. prosince 1991). Nebylo tedy součástí vlny zatýkání po atentátu (jen 28. května bylo v Praze zatčeno okolo 541 osob; celkem bylo v souvislosti s atentátem zatčeno přes 13 tisíc Čechů).

79) David Welch, *Nazi Wartime Newsreel Propaganda*. In: K.R.M. Short (ed.), *Film and Radio Propaganda in World War II*. London: Croom Helm 1983, s. 201–216; David Welch, *Goebbels, Götterdämmerung and the Deutsche Wochenschau*. In: K. R. M. Short – Stephan Dolezel (eds), *Hitler's Fall, the Newsreel Witness*. London: Croom Helm 1988, s. 80–96.

konce roku 1942 a ještě více od podzimu 1943 vykreslovaly příspěvky AKTUALITY život v protektorátu v růžových barvách, zdůrazňovaly poklidný a normální stav věcí, chválily úspěchy a pokrok v oblasti práce, průmyslu, sociálního zabezpečení a zdravotní péče (a nikdy nezapomínaly připomínat divákům, že za to vše vděčí zesnulému Reinhardu Heydrichovi)⁸⁰⁾ a odváděly pozornost od války k zábavě, sportu a neškodným obrazům ze života zvířat.

Změny, k nimž došlo po odstranění Elbla a nástupu heydrichiády v květnu 1942, lze nejlépe ilustrovat při pohledu na ty příspěvky vyrobené Aktualitou, které se dostaly do UFA-AUSLANDSWOCHENSCHAU, německého týdeníku určeného pro promítání v zahraničí. Ty totiž představují jednak solidní vzorek témat, která zpracovávala Aktualita v různých fázích války, jednak pravděpodobně reprezentují to nejlepší, co mohli Češi nabídnout pro potřeby nacistické propagandy, díky prostému faktu, že byly zařazeny do německých týdeníků.

Až do začátku roku 1942 byly příspěvky Aktuality do AUSLANDSWOCHENSCHAU téměř bez výjimky zcela apolitické a věnovaly se nezávažným námětům z české společnosti. Typickými tématy byly:

- sraz plavců v Praze (AUSLANDSWOCHENSCHAU 30. srpna 1940 a znovu 22. srpna 1941),
- sběr perlorodek v protektorátu (20. září 1940),
- město Brno slaví čtyřicetileté výročí své tramvajové sítě (29. listopadu 1940),
- návštěva veterinární kliniky v Praze: ošetření aligátora s bolestí zubů (28. března 1941),
- stavba nejimpozantnějšího mostu v Čechách a na Moravě (15. srpna 1941),
- rekonstrukce Mozartova domu v Praze (28. listopadu 1941),
- zima v protektorátu (27. února 1942).

Po květnu 1942 začaly být příspěvky náhle závažnější a mnohem více politické. První dva tvořily již zmíněné reportáže z pohřbu Heydricha a politických demonstrací zinscenovaných v Praze (první v AUSLANDSWOCHENSCHAU 26. června a druhý 10. července), po nichž se v následujících měsících objevily:

- oslava 70. narozenin prezidenta Háchy v Praze (24. července 1942),
- přísaha branců v Praze (22. ledna 1943),
- státní prezident Dr. Hácha pořádá recepci (5. února 1943),
- ministr Moravec zveřejňuje (pronacistickou) vládní deklaraci (25. březen 1943).

Po čase se, spíše kvůli politickým rozhodnutím Němců, než kvůli vzpurnosti Čechů, začala vracet neškodná a nadčasová témata. Nyní se však střídala s politickými aktualitami:

80) Příspěvky tohoto typu se objevily například v AKTUALITĚ č. 24, 32 a 33 z roku 1942 a 11, 12 a 53 z roku 1943. Programové plakátky Aktuality, 1942–43. NFA, fond Aktualita k. s.

- čas sklizně v Čechách (20. srpen 1943),
- pět let vlády státního prezidenta Dr. Háchy (24. prosince 1943),
- zimní radovánky v protektorátu (24. března 1944),
- protibolševická demonstrace v Praze (7. července 1944).⁸¹⁾

Proměna ze společnosti, která nacistické instrukce plnila jen neochotně, ve společnost, jejíž orientace se shodovala s oficiální propagandou natolik, že od ní byla téměř nerozeznatelná, začala s nástupem Kučery na Elblovo místo. Osud však Kučeru, naštěstí pro něj, přinutil odstoupit od spolupráce, než se mohla rozvinout v totální kolaboraci. Dne 23. dubna 1943 došlo k nehodě na jízdním kole, která ho nadlouho vyřadila z veřejného života.⁸²⁾ K překvapení všech nestanovil Pečený jeho nástupce, ale funkci šéfredaktora převzal sám. Od té doby byl za ideologický pád Aktuality zodpovědný výhradně on.

Na konci roku 1943 Aktualita filmovala a prezentovala všechny důležité proslovy, masová setkání, pochody, ceremonie, slavnosti – zkrátka nekonečnou řadu reportáží o událostech a organizacích vytvořených Němci a kolaboranty v protektorátní vládě.⁸³⁾

Organizací, které se dostalo v reportážích Aktuality největšího prostoru, bylo tzv. „Jugend-Kuratorium“, vytvořené Heydrichem v květnu 1942 za účelem „převýchovy“ a germanizace české mládeže. Kuratorium pro výchovu mládeže doufalo, že prostřednictvím Dnů mládeže, sportovních utkání, letních táborů, koncertů, skupinových výletů do Německa apod. ztraktivní české mládeži nový řád a vstřípí jí proněmeckou propagandu. Jeho hlavními protagonisty byli pronacistický ministr školství a lidové osvěty Emanuel Moravec a vůdce mládežnické skupiny fašistů z Vlajky František Teuner.⁸⁴⁾

Od roku 1942 přinesla Aktualita mnoho příspěvků o Kuratoriu, zejména reportáže o prázdninových táborech a sportu – plaveckých setkáních, vodním pólu, bruslení, lyžování, plachtění atd. – ale také o větších událostech: vydání AKTUALITY ze 17. září 1943 se téměř celé věnovalo „Dnu české mládeže“ pořádanému Kuratoriem a jeho zlatým hřebem bylo taneční vystoupení 700 dívek, které na Strahovském stadionu v Praze sledovalo 60 tisíc mladých lidí.⁸⁵⁾ Podobně věnovala Aktualita v červenci 1944 větší část dvou po sobě následujících vydání „Týdnu mládeže 1944“ pořádanému Kuratoriem.

Ne všechny příspěvky o Kuratoriu byly takto „apolitické“: například verze A z 23. dubna 1943 referovala o představení orchestru Kuratoria na počest Hitlerových jednapade-

81) T. L e e f l a n g , c. d., s. 219–283; obsah UFA-AUSLANDSWOCHENSCHAU 1940–1944.

82) Příběh „nehody na kole“ pochází z Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62. Je tu však ještě jedna verze Kučerova odchodu z Aktuality. Ivan Frič tvrdí, že se s Kučerou pohádal a, když si Pečený musel vybrat mezi nimi dvěma, vyhodil šéfredaktora (Rozhovor s Fričem, 1. prosince 1991).

83) Radikálnější čeští kolaboranti však nebyli nikdy s Aktualitou, oproti německým protektorům, zcela spokojeni. Ještě 30. prosince 1944 šéfredaktor nacistických novin *České slovo* Karel Werner ostře napadl týdeník za to, že nevěnuje dostatečnou pozornost důležitým událostem v protektorátu a že „zkresluje obraz doby“ (Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 50).

84) Kuratorium viz D. B r a n d e s , c. d., s. 287–288, 346.

85) Ve své poválečné zprávě Pečený okázale zmiňuje, že v prosinci roku 1942 zakázal reportáž o „Dnu mládeže“ a dodává, že to vedlo k zuřivé hádce s Wolfem, nástupcem von Gregoryho ve IV. oddělení. Zjevně se snaží navodit dojem, že Aktualita neuvedla reportáž o události (Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 48–49). Z tohoto popisu Dne mládeže (60 tisíc mladých, 700 tanečnic, Strahovský stadion) je zřejmé, že mluví o tomtéž Dni, který byl pořádán v září 1943 a o kterém Aktualita reportáž natočila.

sátých narozenin, AKTUALITA z 10. března 1944 přinesla zprávu z Kuratoriem organizované protibolševické manifestace v Brně.⁸⁶⁾

Pečený byl v zásadě buržoazním pravicovým liberálem a také zapřísáhlým odpůrcem revoluce. I když byl v letech 1937–1939 dostatečně liberální na to, aby zaměstnal socialisty a dokonce i některé komunisty v Aktualitě, jeho protibolševické, lépe řečeno protisovětské smýšlení během války značně zesílilo. Jednou byl zaslechnut, jak říká: „Přijdou-li bolševici do Prahy, přísahám, že odejdu do Berlína.“⁸⁷⁾

Pečeného antikomunismus se odrážel v mnoha příspěvcích Aktuality z válečného období. V únoru 1942 byla v Praze zahájena Němci organizovaná a silně protisovětská výstava s názvem „Sovětský ráj“. AKTUALITA nejprve informovala o nadcházející výstavě a o čtrnáct dní později souhlasně oznamovala, že se již na výstavu bylo podívat 100 tisíc lidí.⁸⁸⁾ Když Krejčího vláda 17. prosince 1943 ustavila Českou ligu proti bolševismu (ČLPB), kolaborantskou organizaci vytvořenou na podporu německého „křížáckého tažení proti komunismu“, stal se Pečený aktivním členem a přispěvatelem (i když, podobně jako v případě ČMFÚ, odmítl přijmout prominentní funkci v radě ČLPB). Ovšem AKTUALITA věrně referovala o založení ČLPB, jejím prvním veřejném shromáždění v lednu 1944 a o masových shromážděních a demonstracích v letech 1944–1945.⁸⁹⁾

Další proněmeckou organizací, kterou AKTUALITA často pozitivně vyzdvihovala, byla ústřední česká organizace pracujících „Národní odborová ústředna zaměstnanecká“ (NOUZ). NOUZ se prvně objevila v AKTUALITĚ 31. října 1941, týden poté, co přijal její představitelé Heydrich a co byl přislíben vyšší příděl tuku a cigaret pro české dělníky – což byl pečlivě připravený tah německé propagandy. Další příspěvky o NOUZ následovaly v roce 1942 a v letech 1943 a 1944 se objevovaly často.⁹⁰⁾

Délka týdeníků Aktuality, počet kopií a doba, po kterou byly mezi lety 1939 a 1945 v oběhu, jednoznačně odráží význam, který jim připisovaly orgány německé propagandy. Na začátku okupace měřila průměrná AKTUALITA 280–320 metrů a její projekce trvala pouhých 10–12 minut. Německé týdeníky ze stejné doby byly o hodně delší, průměrně měřily 300–400 metrů. Délka AKTUALIT se stejně jako u německých týdeníků prodlužovala a zkracovala v závislosti na úspěšnosti Německa ve válce, ale byla tu i jistá odlišnost. Když v roce 1940 vzrostla metráž německých týdeníků na 1200 metrů (40 minut), aby přiměřeně prezentovaly všechna německá vítězství, Aktualita následovala jejich příklad. V roce 1941 si však týdeník DEUTSCHE WOCHESCHAU udržoval délku 1200 metrů, zatímco Aktualita týdeníky zkrátila na 420–440 metrů (14 minut) – což bylo dáno tím,

86) Programové plakátky Aktuality, 1942–45. NFA, fond Aktualita k. s. V roce 1942 se již Kuratorium objevilo v AKTUALITĚ pětkrát. To ale nebylo ničím proti prostoru, který dostalo v AKTUALITĚ v letech 1943 a 1944. V obou letech se objevilo v AKTUALITĚ ne méně než 21krát.

87) Podání obvinění na Pečeného, Praha, 5. června 1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-6.

88) Programové plakátky Aktuality 1949/č. 9, 27. února 1942; 1949/č. 10, 6. března 1942 a 1949/č. 12, 20. března 1942. NFA, fond Aktualita k. s.

89) Viz např. AKTUALITA, 1943/č. 52, 1944/č. 5, 6, 7, 22 a 25. Programové plakátky Aktuality, 1941–45. NFA, fond Aktualita k. s. O Lize viz D. B r a n d e s , c. d., s. 374–350.

90) Viz např. AKTUALITA, č. 5 a 39 z roku 1942; 1, 7, 14, 41 a 45 z roku 1943; 14, 22, 23 a 25 z roku 1944. Programové plakátky Aktuality, 1941–45. NFA, fond Aktualita k. s. K NOUZ viz D. B r a n d e s , c. d., s. 271–274, 277.

že německé týdeníky měly vzhledem k relativnímu nedostatku filmové suroviny přednost před týdeníky okupovaných zemí. Kupodivu však definitivní kolaps Třetí říše v letech 1944–1945 a z něj vyplývající nedostatek filmového materiálu postihl AKTUALITU méně než samotný DEUTSCHE WOCHENSCHAU: zatímco na konci roku 1944 byl německý týdeník zkrácen na nějakých 310 metrů, což byla třetinová metráž oproti roku 1943 a dokonce o něco kratší než v době před válkou, vydání AKTUALITY měla stále zhruba 320 metrů (12 minut).⁹¹⁾

Němci věděli lépe než kdokoliv jiný, že propagandistická hodnota týdeníků se zvyšuje s jejich aktuálností. Čím aktuálnější týdeník, tím silnější byl jeho účinek a schopnost přesvědčit. Proto se vždy snažili přinášet týdeníky rychle a zkrátit dobu jejich oběhu výrobou většího počtu kopií. V Německu Goebbels v roce 1939 zkrátil dobu oběhu z 12 na 8 týdnů, další zkrácení na 4 týdny pak bylo nařízeno v roce 1940.⁹²⁾

V roce 1939 byla průměrná doba oběhu AKTUALITY 26 týdnů. Kina v odlehlejších částech Čech a Moravy někdy dokonce promítala vydání staré 6 měsíců. To bylo pro Němce nepřijatelné, a proto nařídili zrychlení oběhu. Zde byly opět zájmy Pečeného a německé vlády v souladu. Pečený chtěl odjakživa zlepšit oběh svých týdeníků, ale bránil mu v tom nedostatek peněz. Protektorát mu tu možnost nabídl. Němci zařídili, aby ČMFÚ poskytl Aktualitě nezbytnou surovinu na výrobu většího množství kopií. Situace se postupně zlepšila, i když ne tak rychle, jak Pečený doufal, protože filmová surovina, zvláště pak pozitiv, zůstala nedostatkovým zbožím dokonce i pod německou vládou. V dubnu 1944 se vyrábělo 55 kopií každého vydání AKTUALITY. Promítaly se v 574 městech a v 610 z 1183 protektorátních kin.⁹³⁾ Každé vydání tak obíhalo nějakých 10–11 týdnů – což bylo mnohem lepší než v roce 1939, ale stále daleko za průměrem dosaženým v Německu.

Zajímavé je, že ve stejné době bylo v protektorátu distribuováno jen 16 kopií (z celkových 2000 vyrobených týdně) DEUTSCHE WOCHENSCHAU (domácího vydání), které sloužily potřebám 574 kin v 514 lokalitách – což znamenalo, že doba oběhu byla 32–35 týdnů.⁹⁴⁾ To, že Němci necítili žádnou potřebu promítat v protektorátu německým divákům „pravý německý“ týdeník, svědčí o tom, nakolik byli s obsahem německy otitulkovaných AKTUALIT spokojeni.

V roce 1944 se v týdeníku Aktuality ustanovila pevná šablona. Každé vydání mělo zhruba šest šotů. Obvykle se v prvních čtyřech střídaly příspěvky z protektorátu a z Německa. Jeden z příspěvků z protektorátu se pravidelně věnoval Praze, druhý provinciálnímu tématu. Příspěvky z Německa, poskytované Deutsche Wocheschau, mohly být buď oba o domácí frontě, nebo jeden o domácí frontě a jeden „nadčasový“ vojenský příběh, například „Život v ponorce“ nebo „Trénink výsadkářských nováčků“. Pátý příspěvek mohl

91) Průměrné délky AKTUALIT jsou převzaty z Programové plakátky Aktuality, 1939–45. NFA, fond Aktualita k. s; pro rok 1941 také 16. ledna 1941. NA, fond ÚŘP, kart. 276, I-1-a-1574; J. H a v e l k a, *Filmové hospodářství 1941...*, s. 56; Průměrné délky německých týdeníků jsou převzaty z Robert E. H e r z s t e i n, *The War That Hitler Won: The Most Infamous Propaganda Campaign in History*. London: H. Hamilton 1979, s. 233.

92) R. E. H e r z s t e i n, c. d., s. 232–233; D. W e l c h, *Nazi Wartime...*, s. 208–209.

93) Dopis Ufy Dr. Friesovi z RMfVuP, 19. květen 1944. BA, R-109 II/48.

94) Ibid.

být také z protektorátu, ale obvykle šlo o „zahraniční“ příběh, o Holandsku, Norsku nebo jiné zemi s novým řádem (dodávaný prostřednictvím Berlína týdeníkovou společností příslušné země), nebo o vichistické Francii, případně o spojencích Němců na Balkáně či dokonce o neutrálních zemích. Šestý a poslední příspěvek tvořila vždy válečná reportáž, přesná kopie válečné zprávy z DEUTSCHE WOCHENSCHAU, obvykle z předešlého týdne. Tato poslední sekce byla bez výjimky stejná ve verzi AKTUALITY A i B. Zatímco do volby příspěvků z domácí fronty a obecných témat mohla Aktualita přinejmenším částečně mluvit, u válečné reportáže takovou možnost neměla. Podle trvalého příkazu musela být do týdeníku zařazena. Příspěvky vyrobené nebo dodané DEUTSCHE WOCHENSCHAU tak tvořily obecně více než polovinu obsahu AKTUALITY. Reprezentativním příkladem je vydání z 15. září 1944:

Verze A (336 metrů, 11,5 minut) nabízela následující příspěvky:

- (1) Česká pracovní fronta se rozšiřuje (vyrobena Aktualitou),
- (2) Německá mládež sklízí úrodu (dodáno Wochenschau),
- (3) Praha: renovace starých budov (Aktualita),
- (4) Čechy-Morava: baseball na našich hřištích (Aktualita),
- (5) Španělsko: dostihy na Mallorce (dodáno španělským týdeníkem skrze Wochenschau)
- (6) válečná reportáž: Boje na východní frontě, boje na západní frontě (obojí Wochenschau)

Verze B (351 metrů, 12 minut) obsahovala:

- (1) Německo: italští internovaní jsou propuštěni (Wochenschau),
- (2) Čechy-Morava: poklady našich lesů (Aktualita),
- (3) Německo: Tramvaje zásobují město (Wochenschau),
- (4) Čechy-Morava: nábytek pro postižené bombardováním (Aktualita),
- (5) Praha: podzimní boxerské mítinky,
- (6) válečná reportáž (viz verze A).⁹⁵⁾

Když Němci přisuzovali určité zprávě z hlediska propagandy velkou důležitost, Zankl mohl nařídit, aby obě verze zahajoval *Vorspann*, zvláštní úvod zaměřený na určitý příběh. Jako příklad lze uvést šot „Itálie: poklady z kláštera Monte Cassino“ (19. ledna 1944) nebo domácí téma „Hrozivý nálet na Brno“ (1. prosince 1944). Při vzácných příležitostech, kdy určitá událost poutala veřejnou pozornost a zastiňovala všechny další události, jako například invaze v Normandii v červnu 1944 nebo potlačení povstání na Slovensku v říjnu stejného roku, byly verze A a B zcela identické. V případě Normandie byl celý týdeník věnován Francii a jednalo se o kompletní kopie dva týdny starého DEUTSCHE WOCHENSCHAU.⁹⁶⁾

95) Programové plakátky Aktuality k vydání 1944/č. 38, 15.–22. září 1944. NFA, fond Aktualita k. s. Konkrétně toto vydání bylo shodou okolností uvedeno čtyři dny poté, co Aktualita dokončila natáčení v Terezíně.

96) Programové plakátky Aktuality k vydání 1944/č. 3, 19. ledna 1944; 1944/č. 49, 1. prosince 1944; 1944/č. 27, 30. června 1944 a 1944/č. 46, 10. listopadu 1944. NFA, fond Aktualita k. s. Vydání AKTUALITY

I když byl Pečený stále formálně šéfredaktorem AKTUALITY, neměl již nad svým týdeníkem reálnou kontrolu. Stále více nechával texty k „čistě politickým“ příspěvkům na Lamplovi a psal je jen k „normálním“, „nepolitickým“ českým příspěvkům. I když z něj tento fakt snímá část zodpovědnosti, znamená to také, že se vzdal veškerého možného vlivu, který mohl nad zněním politických textů mít. Nezbylo již nic, co by mohl udělat, aby utlumil vtíravou nacistickou propagandu.

Tou dobou se Pečený, zřejmě vedený především svým antibolševismem, zcela identifikoval s německou propagandou. Jeho názory, přinejmenším ty zveřejněné, se nyní natolik podobaly německým, že od nich byly téměř nerozeznatelné.

Dne 29. srpna 1944 následovali slovenští partyzáni příkladu polské tajné podzemní armády a zahájili na svém území ozbrojené povstání proti Němcům. Po osm týdnů zuřila v sousední zemi protektorátu divoká válka. Stejně jako v případě Varšavského povstání (1. srpna – 2. října 1944) Němci využili i povstání na Slovensku k propagandistickým účelům. Uvědomovali si, že obrazy rozdrčené vzpoury mohou odradit od podobných pokusů podzemní hnutí v dalších zemích.

Dne 1. září byla Aktualita pověřena výrobou reportáže o povstání pro evropské týdeníky. Příkaz přišel od samotného K. H. Franka (německý velitel na Slovensku, SS-Obergruppenführer /generál SS/ Hermann Höfle, byl Frankův přítel a osobně ho v této věci požádal o pomoc). Pečený proti úkolu protestoval na základě dvou argumentů. Zaprvé, slovenské území měl pod kontrolou Nástup a bylo mimo zájmovou oblast Aktuality. Zadruhé, jeho zaměstnanci byli civilisté, nikoliv vojáci. Protože bylo nyní Slovensko válečnou oblastí, šlo spíše o práci pro válečného kameramana německých Propaganda-Kompanien. To byly rozumné argumenty a úřad PK ve Vídni dostal instrukce poslat na Slovensko kameramanský tým (vedený Hansem von Pebalem). Zbytek rozkazu ale platil: Aktualita měla stále ještě za úkol vyrobit reportáž pro týdeníky z materiálu, který přiveze PK.

Na začátku října bylo v kanceláři PK k dispozici zhruba 1200–1500 metrů. Pečený odjel do Vídně a osobně vybral asi 500 metrů. Výběr musel nejprve schválit Berlín a Aktualita zařadila první zprávy o povstání až 3. listopadu.⁹⁷⁾ To však Němcům nestačilo, přáli si mnohem širší pokrytí události.

V té době již bylo po povstání. Pro partyzány neskončilo skutečnou porážkou, spíše se kolem 27. října nerozhodně vytrahovali. Přesto byla v ten samý týden vyslána na Slovensko skupina novinářů, kteří měli podat zprávu o „vítězném potlačení“ povstání, a Aktualita dostala příkaz, aby se zúčastnil i její filmový reportér. Úkolem byl pověřen Čeněk Zahradníček. Ke svému překvapení a znechucení byl před odjezdem instruován Pečeným, aby „dostala reportáž stříhem charakter německých zpráv z války“. (Pečený později řekl, že to tak chtěl proto, že se Češi podle něj naučili prokouknout obrazy natočené německým stylem a nevěřit jim – to nemohl Zahradníčkovi otevřeně a obsáhle vysvětlovat. Zahradníček však jeho slova takto v žádném případě neinterpretoval.)

s reportáží o invazi do Normandie bylo uvedeno 30. června 1944; v DEUTSCHE WOCHENSCHAU se invaze objevila již 16. června. Čeští diváci tedy museli čekat na první záběry invaze o 14 dní déle než němečtí a šlo již o záběry 24 dní staré.

97) Programové plakátky Aktuality 1944/č. 45 verze A a B, 3. listopadu 1944, NFA, fond Aktualita k. s.

Z materiálů natočených Zahradníčkem a poskytnutých Vídní připravila Aktualita dvě zvláštní vydání zaměřená na povstání. Při jejich dokončování došlo k výjimečné události. Wolfovo oddělení IV obstaralo komentář, který byl silně antisemitský a plný nenávisti ke Slovákům. Komentátor Aktuality Ladislav Matějka byl sám Slovák a protestoval proti znění komentáře natolik, že ho odmítl číst, pokud nedostane písemné prohlášení o tom, že byl k tomu přinucen. Pečený se rozzuřil, obvinil Matějku ze sabotáže a na místě ho vyhodil.⁹⁸⁾

Komentář k reportáži ze Slovenska byl nahrán beze změny. První zpráva se objevila ve vydání AKTUALITY z 10. listopadu 1944 (v DEUTSCHE WOCHESCHAU 23. listopadu), druhá pak ve vydání z 1. prosince.⁹⁹⁾

Další produkce Aktuality (1939–1945)

Mezi lety 1939 a 1945 byla Aktualita vedle týdeníků zapojena do celé řady jiných projektů. Jejich historie osvětluje z jiné perspektivy pozici společnosti v protektorátu a chování jejího ředitele vůči Němcům.

Měsíčník DEFILÉ

Několik měsíců po začátku okupace v roce 1939 začala Aktualita vyrábět nový program. Byl pojmenován DEFILÉ a mělo jít o sérii měsíčníků zaměřených na prezentaci, jak to nazval Pečený, „nejlepších českých filmařských výkonů“. Redaktorem série byl Elbl, který měl na starosti i týdeníky. DEFILÉ mělo český komentář, neobsahovalo německé titulky a u diváků se setkal s okamžitým úspěchem. Velmi brzy se však stalo zdrojem vnitřních rozporů v Aktualitě a vnějších problémů ve vztahu s Němci. Co se týká vnitřních problémů, Pečený nebyl spokojen s Elblovým komentářem, který byl podle něj příliš politický a příliš dominoval filmovému obrazu. Tento argument podpořily i opakované stížnosti na DEFILÉ, především z Brna a okolí – kde žila početná německá komunita hovořící česky – od diváků, kterým se nelíbil protiněmecký podtext nového měsíčníku. Německé úřady byly obecně nespokojeny s prvními vydáními DEFILÉ. Dne 25. června 1940 dokonce na čas zakázaly jeho další výrobu. Zákaz byl brzy zrušen, aby se však předešlo dalším nepokojům, Pečený zastavil promítání DEFILÉ na Brněnsku.

I když šlo dle titulu o měsíčník, DEFILÉ nikdy nedosáhl zamýšlené periodicity: do května 1941 vyšlo jen sedm vydání. Němci byli nadále nespokojeni jak s obsahem, tak s ne-

98) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 52–54; Protokol sepsaný s Čechurou, Praha, 27. června 1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-21; Svědectví Ladislava Matějky a Karla Pečeného, Praha, 28. února 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-123–124, Komentáře k příspěvkům Aktuality o povstání na Slovensku SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-13–14; Výpověď Čenka Zahradníčka, Praha, 28. února 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-126. Abychom byli k Pečenému spravedliví, je třeba dodat následující: když se druhý den uklidnil, dovolil, aby si Matějka dva měsíce hledal novou práci. Zabránil Lamplovi, aby Matějku potrestal a, i když Matějka Aktualitu v lednu 1945 opustil, Pečený ho měl na výplatní pásce až do dubna.

99) Programové plakátky Aktuality 1944/č. 46, 20. listopadu 1944 a 1944/č. 49, 1. prosince 1944; DEUTSCHE WOCHENSCHAU, č. 742, 23. listopadu 1944, BA.

pravidelností jeho výroby. Chápali ho jako další způsob propagandy, tento cíl však dosud nebyl naplněn.

Na setkání, které se uskutečnilo 16. května 1941 v Zanklově kanceláři, jednali Pečený se Zanklem o způsobech, jak *DEFILÉ* oživit. Zankl Pečenému vysvětlil, že chce měsíčník, který by podporoval německou věc více a zřetelněji. Pečený velmi usiloval o to, aby se v sérii pokračovalo. Souhlasil, ale pod podmínkou, že se transformace bude uskutečňovat z taktických důvodů postupně během pěti nebo šesti vydání.

Následujícího měsíce, v červnu 1941, vydal Pečený *DEFILÉ* č. 8, které mělo být prvním vydáním v rámci pravidelné měsíční produkce. Nový start se však nevydařil. Sérii nadále sužovaly výrobní problémy. Pečený měl v první řadě problém přesvědčit tým *DEFILÉ*, aby změnil politický tón měsíčníku. Vydání č. 9, dokončené v závěru roku 1941, odmítli němečtí cenzori. Práce na sérii přesto pokračovala. Během celého roku 1942 a v roce 1943 byla nová témata plánována, natáčena a stříhána. Žádné nové *DEFILÉ* se však na plátna kin nedostalo.

Problém byl částečně způsoben nedostatkem pracovních sil. *AKTUALITA* měla absolutní přednost a Pečený nemohl uvolňovat své zaměstnance na výrobu *DEFILÉ*. Zatčení Elbla v květnu 1942 a jeho dlouhodobé věznění sice umožnilo Pečenému, aby si mohl dělat věci po svém, ale prakticky zastavilo veškerou práci na *DEFILÉ* na několik měsíců. Další dva členové výrobního štábu, režisér Brichta a asistent režie Makovec, opustili *Aktualitu* krátce po sobě. Další zpoždění způsobil odchod Elblova nástupce Kučery v dubnu 1943. Konec *DEFILÉ* přišel se skličujícím neúspěchem speciálu o „svatováclavské tradici v Čechách“.¹⁰⁰⁾ Zankl si ho objednal v létě roku 1943 a hotov měl být na den sv. Václava, 28. září. Němci to jednoznačně chápali jako zkoušku. Pečený se bál, aby nepřišel o svůj prestižní projekt, a snažil se proto zapůsobit na své zaměstnance významem projektu, přičemž vyžadoval pozornost k nejjemnějším detailům a nutil je pracovat přes čas. I s pomocí čtyř externích scenáristů však svatováclavské vydání nebylo včas hotovo. *DEFILÉ* zůstalo nenarozeným dítětem.

Krátké filmy

Aktualita již od začátku v roce 1937 vyráběla kromě týdeníků i krátké filmy. Jednalo se především o kulturně-folkloristické filmy zobrazující malebnou krásu českých měst a regionů, lokálních tradic, bohatství muzeí a kostelů atd. Když začala okupace, společnost měla několik takových filmů v různých fázích realizace, např. *DOUDLEBSKO*, *TELČ*, *JARO NA MORAVSKÉM SLOVÁCKU*, *JEN VE ZPĚVU A THEODORIK*. Některé z těchto filmů měly blízko k dokončení, jiné již byly dokončeny. V nové situaci však trvalo dlouho, než byly skutečně uvedeny. Zaprvé, všechny předprotektorátní filmy byly zablokovány a čekaly na vytvoření německého cenzurního orgánu. A poté, když byla v listopadu 1940 konečně ustavena *Filmprüfstelle*, nacističtí cenzori požadovali změny dokonce i v případech nepolitických filmů – ty většinou sestávaly z odstranění příliš zjevných výrazů české národní hrdosti.

100) Nacistická propaganda v protektorátu zneužívala svěťce, který v 10. století prosazoval spojení českých zemí a Východofranské říše jako symbol sbližování Čechů a Němců.

V těchto raných dnech plnila Aktualita nařízení stále ještě neochotně. Také finanční situace byla v roce 1940 tak špatná, že si nemohla dovolit tyto filmy dokončit ani přestříhat. Následkem toho zůstávaly v regálu.

Výroba krátkých filmů v Aktualitě však nebyla nikdy zastavena úplně a když se finanční situace po roce 1941 zlepšila, pokračovala s novou energií. Vedle německé předběžné cenzury sílil tlak Zanklova úřadu na to, aby byly do filmů zařazovány určité obrazy a věty, které měly propagovat nový režim. Za daných okolností nemohla Aktualita dělat nic jiného, než vyrábět krátké filmy tak neutrální, jak to jen šlo. Filmy vyrobené před rokem 1942 byly skutečně relativně prosté propagandy. Názvy svědčí o jejich nevinné povaze: REPORTÁŽ Z PRAŽSKÉ UNIVERSITNÍ KNIHOVNY, STRAHOV, STRAKONICE, SLEPCI, LIDÉ V BÍLÉM (o zdravotní péči), RADOST ZE ŽIVOTA atd.¹⁰¹⁾

Po roce 1942 však nastala nová situace. Jak již bylo řečeno, nacistická propaganda začala po Stalingradu požadovat výrobu filmů s mírumilovnými obrazy každodenního života pod německou vládou. V rámci této nové politiky se předválečné folkloristické filmy Aktuality staly náhle opět přijatelnými. Pečený byl nyní mnohem ochotnější přijmout tu a tam malé změny a měl již také dost peněz na to, aby je provedl. Filmy v regálu byly jeden po druhém oprášeny, schváleny cenzorem a poslány do oběhu. Šlo o další znak rostoucího oportunismu Pečeného.

Odtud byl jen krok k přijetí otevřené nacistické propagandy. Aktualita tak již vlastně učinila. V létě roku 1942 zorganizovala v rámci kampaně na kolonizaci dobytých ruských území protektorátní vláda výpravu českých dělníků a rolníků na Ukrajinu vedenou Emmanuelem Moravcem, českým quislingem a ministrem školství a lidové osvěty. Aktualita dostala přímé rozkazy od Zankla, aby výpravu doprovodila a natočila o ní reportáž. Kameraman a režisér Kučera a asistent Josef Franěk se připojili k výpravě do Ruska, materiál, se kterým se vrátili, však měl četné mezery. K Pečeného a Kučerově zklamání se tak dokončování filmu táhlo mnoho měsíců kvůli neshodám ohledně scénáře a montáže, kvůli neschopnosti dohodnout se na textu komentáře, technickým problémům s mapami a dalšími výrobními zdrženími. Když byl film v roce 1944 dokončen, Rudá armáda znovu dobyla Ukrajinu a propagandistický slogan „životní prostor na východě“ už nebyl použitelný. UKRAJINA nebyla nikdy uvedena. Němci byli tak roztrpčeni nezdařením projektu, do něhož bylo investováno 50 tisíc korun (5000 říšských marek), že dokonce zahájili vyšetřování ve snaze nalézt viníka. Vina byla přisouzena samotné expedici – byla špatně zorganizovaná a nabídla málo „příležitostí pro filmaře“ – a nikoliv Aktualitě. Ta naopak udělala všechno pro to, aby zachránila, co se dalo. Za neúspěch nenesla žádnou vinu.¹⁰²⁾

101) Viz např. Leták s výpisem krátkých filmů Aktuality promítaných v kině „America“, Praha, 23. června 1939. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-114h. S výjimkou REPORTÁŽE Z PRAŽSKÉ UNIVERSITNÍ KNIHOVNY JSOU UVEDENÉ TITULY PŘEVZATY Z MOJE ČINNOST..., SOAP, FOND MLS LS 521/48, KART. 812, I-62. NÁZEV „STRAHOV“ PRAVDĚPODOBŇĚ ODKAZUJE K FILMU KRÁLOVSKÁ KANONIE STRAHOVSKÁ nebo k příspěvku v DEFILÉ č. 3 z roku 1940 o freskách ve strahovském klášteře, „Strakonice“ zřejmě odkazují ke snímku VE STÍNU STRAKONICKÉHO HRADU, „Slepce“ k filmu VĚČNÁ TMA a „Muži v bílém“ k filmu LIDÉ V BÍLÉM DOOPRAVDY.

102) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 39–41; Komentář k filmu Ukrajina. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II 19-20; Svědectví Jana Kučery, Praha, 28. února 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-118–133. K Moravcovi a výpravě na Ukrajinu viz D. B r a n d e s , c. d., s. 345. AKTUALITA o odjezdu na výpravu referovala ve vydání z 16. října 1942 (1942/č. 42).

Na konci roku 1942 požádal Zankl Pečeného, aby v rámci nové propagandistické linie natočil sérii kulturních filmů o Čechách a Moravě. Pečený po příležitosti skočil a naplánoval velmi ambiciózní program o 24 epizodách s názvy jako Česká vesnice, Profil českých měst, Česká krajina atd. Dohromady by podaly přehled české kultury, jak sám řekl, „encyklopedické šíře“. Jako poradce pro sérii najal významného vědce Dr. Jana Suchardu. 14. dubna předložil Pečený svůj plán Zanklovi. I když se Zankl trochu obával rozsáhlosti projektu, pověřil Pečeného, aby začal s výrobou série. Během celého roku 1943 Sucharda cestoval protektorátem, zkoumal, filmoval a utrácel desítky tisíc korun. Byly napsány a schváleny Zanklem detailní scénáře. Aktualita však přecenila své možnosti. Úkol byl pro středně velkou společnost jednoduše příliš velký a příliš ambiciózní. I když práce na sérii neustala, celý projekt uvázl někdy během roku 1944, aniž byla dokončena jediná epizoda.

Stejný problém pravděpodobně stál za koncem dalšího krátkého propagandistického filmu. V roce 1943 oslovila centralizovaná pronacistická zaměstnanecká organizace NOUZ Aktualitu s tím, aby zachytila její způsob fungování a aktivity. Pečený pověření podpořené Zanklovým úřadem přijal a evidentně zamýšlel vytvořit film špičkové kvality. Avšak scénář dodaný propagandistickým oddělením NOUZ byl tak špatný, že Pečený byl nucen dočasně stáhnout Dr. Suchardu z práce na 24 dílné sérii a nechal ho scénář kompletně přepsat. I když výroba filmu o odborové organizaci pokračovala déle než rok, Pečený nebyl schopen s ní pohnout. Samotný film nebyl nikdy dokončen, ale hodně natočeného materiálu se využilo v týdenících Aktuality.

Ne všechny projekty však skončily ztrátově. V roce 1943 Pečený souhlasil s návrhem Deutsche Wochenschau, aby vytvořil jednou za dva měsíce krátký snímek, který by se promítal jako předfilm a byl distribuován v rámci Říše. Byla to lákavá nabídka: Aktualita by dostala za každý z nich 15 tisíc říšských marek (150 tisíc korun) – jak uznal sám Pečený, „platili hodně“ – navíc by si zachovala veškerá exploatační práva pro protektorát. Protože však týdeníky a další projekty již tak přesahovaly pracovní možnosti Aktuality, naplnění dohody se zdálo být opravdu problematické. Pečený našel snadný a dokonce výhodnější způsob, jak dohodě dostát: první vydání obsahující dva snímky – VORAŘI NA VLTAVĚ a LIDOVÉ UMĚNÍ NA SLOVÁCKU – bylo celé sestaveno ze staršího materiálu a měřilo pouhých 300 metrů (10 minut). Pečený za ně přesto dostal zapláceno 50 tisíc korun.

V listopadu 1944 se Aktualita zapojila do projektu ČLPB, jehož cílem bylo uvést film RUDÁ MLHA. Vulgární dílo protisovětské propagandy vzniklo původně ve francouzské produkci a do protektorátu ho dostal jistý Dr. Bádal z ČLPB. Film již přišel z Paříže hotový a Aktualita měla podle smlouvy jen nadabovat komentář. Protože nikdo z komentátorů Aktuality nebyl ochoten doprovod namluvit, Pečený musel požádat Kuratorium, aby mu nějakého dodalo. ČLPB nakonec RUDOU MLHU uvedla v lednu 1945.¹⁰³⁾

Aktualita byla tedy prací zavalena a nevyhnutelně musela určité projekty odmítat. Její možnosti byly omezené. Filmovému historikovi, který chce porozumět pozici a politice

103) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 43–44; Protokol sepsaný s Jaroslavem Čechurou, Praha, 27. června 1942. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-21; Svědectví Čeňka Zahradníčka, Praha, 28. února 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-126.

filmově-výrobní společnosti v dané době, může jako zdroj informací posloužit to, co společnost *vyrobila*, stejně jako to, co *nevyrobila* nebo *přestala vyrábět*. Takový přístup je ještě přínosnější při srovnání s produkcí jiných společností ve stejném časovém období. Před válkou vyráběla Aktualita, podobně jako většina produkčních společností, reklamní filmy. Výroba reklam byla jedním ze způsobů, jak kompenzovat strukturální ztráty způsobené výrobou týdeníků a krátkých filmů. Aktualita uzavírala smlouvy s různými obchodními společnostmi a podniky. V tom se nelišila od jiných výrobců non-fikčních filmů.

Během okupace se však ostatní filmové společnosti, například Lehovec, Unionfilm či Propagafilm, nechtěly zaplést do propagandy, a proto začaly vyrábět reklamní filmy nebo omezily svou výrobu výhradně na ně. Aktualita naopak při volbě priorit ustoupila z tohoto segmentu trhu a po roce 1939 nevyrobila jediný reklamní film (kromě jednoho či dvou pro své dlouhodobé zákazníky Svaz spořitelén a Philips). Zatímco se tedy ostatní společnosti snažily vyhnout příkazům k výrobě politických filmů na základě výmluvy, že jsou příliš zaměstnány produkcí reklam, Aktualita se na ně naopak zaměřila. Tyto filmy byly stejně výnosné, ne-li výnosnější, a – přinejmenším do roku 1942 – potenciálně daleko výhodnější z hlediska prestiže, moci a politického vlivu.

*THERESIENSTADT: EIN DOKUMENTARFILM
AUS DEM JÜDISCHEN SIEDLUNGSGEBIET*

V prosinci 1943 byla Aktualita zapojena do tajného projektu, který ukazuje, jak dalece Němci společnosti důvěřovali. SS-Sturmabführer (major SS) Hans Günther, vedoucí pražského Zentralamt für die Regelung der Judenfrage (Ústředního úřadu pro řešení židovské otázky), vydal rozkaz, který pověřoval společnost poskytnutím kamerového štábu a technického zařízení na film o židovském ghettu v Terezíně. Tato malá pevnost 60 km severně od Prahy sloužila jako „modelové ghetto“, výkladní skříň propagandy, jejímž prostřednictvím klamali nacisté vnější svět ohledně toho, co se skutečně děje Židům v Evropě. Byť Günther nepřiznal, že se za filmem skrývá velký propagandistický plán, ani skutečnou povahu Terezína (který byl přeplněný a smrtící, šlo vlastně o sběrné středisko a zastávku na cestě do Osvětimi), velice zřetelně dal najevo, že film ukáže ghetto v pozitivním světle.

Štáb, který se vydal do Terezína, sestával ze samotného Pečeného, z kameramanů Josefa Čepeláka (kterého druhý den nahradil Čeněk Zahradníček) a Ivana Friče, zvukařů Jaroslava Sechury a Josefa Fraňka a řidiče dodávky s vybavením Leo Chodila. Před odjezdem Günther všechny přinutil k tomu, aby podepsali slib mlčenlivosti. Nikdo nesměl prozradit nic z toho, co viděl nebo dělal v ghettu, ani vynášet zprávy od vězňů. Jakákoliv nediskrétnost by měla za následek tvrdou odplatu vůči členům štábu nebo jejich rodinám.

Aktualita začala s prací na filmu 20. ledna 1944, kdy natočila příjezd vlakového transportu z Holandska. Podle rozkazů SS však bylo natáčení po jediném dni přerušeno, aby se počkalo na atraktivnější letní počasí.

Štáb se do Terezína vrátil 16. srpna 1944. Tou dobou bylo kvůli natáčení zmobilizováno celé ghetto. Byl ustanoven židovský výrobní štáb, který měl napsat scénář, naplánovat

natáčení a připravit scény. Stovky vězňů byly povolány, aby sloužily jako kompars nebo zahrály konkrétní role.

I když se podmínky v ghettu hodně zlepšily oproti temným dnům na konci roku 1942, kdy byla úmrtnost v táboře nejvyšší, Terezín byl stále zdraví nebezpečným místem. Pracovníci Aktuality byli vyděšeni tím, co viděli v zákulisí: přelidněnost, hladovění, utrpení, zjevně nucená práce na pracovištích. Nic z toho však nebylo zaznamenáno ve scénách natočených pro film.

I když SS určila vězně z ghetta, Kurta Gerrona – berlínského Žida a uznávaného předválečného herce a režiséra – aby film režíroval, po jedenácti dnech, zhruba v polovině natáčení, Pečený o své vůli režii převzal a Gerrona degradoval do pozice asistenta režie. Výsledný film byl tedy stejně tak jeho výtvozem jako Gerronovým.

Natáčení skončilo 11. září 1944. Film střihal Ivan Frič v kanceláři Aktuality pod bedlivým dohledem SS. Postprodukce se táhla měsíce a film byl dokončen až v březnu 1945. Nesl název THERESIENSTADT: EIN DOKUMENTARFILM AUS DEM JÜDISCHEN SIEDLUNGSGEBIET a před koncem války byl promítán jen čtyřikrát. Jde o jeden z nejproradnějších propagandistických filmů vyrobených Třetí říší.¹⁰⁴⁾

Aktualita prohlášena za „válečně důležitou“ (1944)

Pro Pečeného nebyla okupace výmluvou k otálení nebo snižování kvality práce. Byl vždy pyšný na vysoké profesionální standardy své společnosti a dohlédl na to, aby byly úzkostlivě dodržovány i v nové situaci. Jak sám řekl: „Požadoval jsem [...] v redakci, administrativě, účtárně i v půjčovně bezvadné úřadování po všech stránkách, ve složce technické zase úzkostlivě přesnou a dokonalou práci na týdeníku,“ přičemž dodal pro vysvětlení: „Jest v mé povaze, že jsem nesmiřitelným nepřítelem každé povrchnosti [...] a lajdáctví.“¹⁰⁵⁾

Byl také hrdý na reputaci, kterou si Aktualita získala za přesnost. Termíny výroby byly pro něj svaté. Data dodání dohodnutá se zákazníkem musela být dodržena. Pečený neviděl důvod tento postoj v době okupace měnit. I když byl termín předepsán cizím utlačovatelem, i když byly partneři společnosti německí nacisté, zboží muselo být dodáno včas.

Velké rozšíření filmové výroby mezi lety 1941 a 1944 však způsobilo problémy. Aktualitě se dařilo udržet svou nejdůležitější činnost – pravidelnou výrobu týdeníků –, ale s plány ostatních projektů se dostala do problémů. Když se objem práce zvětšoval, Pečený své zaměstnance k jejich nevoli nabádal k ještě většímu úsilí a vyžadoval po nich větší výkonnost a vyšší pracovní tempo. V roce 1944 oficiálně prodloužil pracovní týden ze

104) Viz Karel M a r g r y, „Theresienstadt“ (1944–1945): The Nazi Propaganda Film Depicting the Concentration Camp as Paradise. *Historical Journal of Film, Radio and Television* 12, 1992, č. 2, s. 145–162, česky: K. M a r g r y, *Nacistický propagandistický film o Terezíně*. In: *Terezín v konečném řešení židovské otázky*. Praha: Logos 1992, s. 208–224.

105) Moje činnost..., SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 59.

45 na 55 hodin (i když je nutno přiznat, že ČMFÚ stanovilo pracovní týden ještě delší – na 60 hodin). Přesto se hromadily nedodělané práce.

Jediným způsobem, jak tuto situaci vyřešit, bylo zaměstnat více pracovníků. To byl ale problém. Místo aby Pečený v letech 1941–1943 zaměstnance najímal, přicházel o ně. Některým musel dát výpověď kvůli židovskému původu, protože ho k tomu nutila protizidovská opatření, několik bylo propuštěno z jiných příčin, ostatní odešli sami kvůli nespokojenosti nebo osobním důvodům,¹⁰⁶⁾ Elbl byl uvězněn, Kučera odešel ze zdravotních důvodů.

Navíc hrozilo, že německá opatření po roce 1943 práci Aktuality ještě více zkomplikují. Mohla společnost postihnout ve dvou ohledech: zaměstnanci, kteří nebyli naprosto nezbytní pro výrobu, mohli být povoláni jako pracovní síla do Německa. Když musela německá propaganda hledat ve svých vlastních řadách lidi, které bylo možno odvést do armády, Berlín se snažil tyto ztráty nahrazovat zaměstnanci jiných národností. Kameraman Ivan Frič byl například vyzván k tomu, aby nastoupil do neutrálního Španělska na pozici německého pracovníka Propaganda-Kompanien, který by mohl vykonávat mnohem důležitější filmařskou práci na východní frontě.¹⁰⁷⁾

Pečený se snažil všemi dostupnými prostředky – vyjednáváním, žádostmi, dokonce i podvody – minimalizovat ztráty, v rámci čehož zachránil mnohé členy štábu před deportací. V roce 1943 například úspěšně jednal s úřadem práce ohledně tří děvčat zaměstnaných u něj – Evy Hrobské, Jilky Gootschierové a Maji Svaté, – všechny ročník 1924, které byly povolány na práci v Německu. Při jiné příležitosti s Lamplovou pomocí zachránil z rukou pracovního úřadu jednoho ze studentů zaměstnaných na částečný úvazek, P. Prokopa, který již obdržel příkaz k vycestování a následujícího rána měl odjet do Drážďan

Nejlepší ochranou proti dalšímu odchodu pracovní síly bylo nechat společnost prohlásit za *kriegswichtig* – válečně důležitou. V samotném Německu byla Goebbelsem týdeníková společnost prohlášena *kriegswichtig* a Pečený prostřednictvím Lampla a ČMFÚ zajistil stejný status i pro svou firmu. Úřady přesvědčil, že nemůže obětovat žádného zaměstnance a úspěšně dostal mnoho členů svého štábu na oficiální seznam „členů, kteří jsou k dispozici pouze pro výrobu filmů a nepostradatelní“ – což názorně dokládalo, jak byla Aktualita pro Němce a jejich filmovou propagandu důležitá.¹⁰⁸⁾

106) Na konci roku 1941 byl např. Václav Berdych, technický zaměstnanec archivu, zatčen gestapem spolu se svou ženou kvůli podezření z komunismu a aktivního komunistického odporu. Pečený ho za týden dostal ven z vazby pro nedostatek důkazů. O pár týdnů později vyvolal Berdych s cílem věnovat se plně podzemní činnosti, aniž by o tom spravil Pečeného, v kanceláři záměrně scénu a nechal se na místě vyhodit. O nějaký čas později byl chycen a odsouzen a měl strávit tři a půl roku v Mauthausenu. Moje činnost... SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 61; Svědectví Václava Berdycha, 28. února 1947. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-125.

107) Rozhovor s Fričem, 13. listopadu 1989.

108) Verzeichnis der Filmschaffenden, říjen 1944. NA, fond ÚŘP, 1773. Seznam odhaluje dokonce ještě více: ukazuje, že z celého protektorátního filmového průmyslu, včetně rozsáhlých Barrandovských ateliérů, získalo tuto výsadu jen 16 kameramanů, 17 zvukařů a 38 asistentů ve všech oblastech. Ještě jedno srovnání: v září 1944 byla již Deutsche Wochenschau v Německu zredukována na tři zvukaře, 12 střihačů s osmi asistenty, 1 redaktora a vedoucího úředníka – celý štáb se skládal jen ze 46 lidí. Seznam pracovníků, 5. září 1944. BA, R-109 II/67.

Finanční výsledky

Z obchodního a finančního hlediska byla doba protektorátu pro Aktualitu zlatým dolem. Objem obchodu se během okupace závratně zvětšil, a to šestinásobně ze 3 milionů korun v letech 1939–1940 na odhadovaných 18 milionů v letech 1944–1945.¹⁰⁹⁾

Mezi lety 1939 a 1945 příjem Aktuality giganticky vzrostl. Zatímco celkové příjmy v účetním roce 1939–1940 mírně přesáhly 2,5 milionu korun, příjmy společnosti za samotné první čtyři měsíce roku 1945 již dosahovaly 7,5 milionu korun – což bylo proporcionálně devětkrát tolik.¹¹⁰⁾

Tento růst tržeb způsobila kombinace šesti okolností. První dvě z nich byly legislativní. V roce 1941 zavedlo ČMFÚ jednotné ceny vstupenek pro všechna kina v Čechách a na Moravě, odstupňované na základě velikosti města a novosti filmového představení. To obecně zvedlo příjmy z filmových představení.¹¹¹⁾ Nový zákon také zjednodušil poplatky za půjčování, takže majitelé kin platili distributorům týdeníků, jakým byla i Aktualita, 3 procenta tržeb kina. Tento jednotný systém přinesl větší příjmy než diferencovaný systém používaný do té doby.¹¹²⁾ Navíc větší počet kopií AKTUALITY v oběhu sám o sobě přinesl společnosti větší tržby. S tím související růst aktuálnosti ještě více zvedl ceny vstupenek a prostřednictvím 3procentního opatření rostly Aktualitě tržby. Pátou okolností byl velký nárůst návštěvnosti po roce 1939. Tento fenomén bylo možno zaznamenat v době války po celé Evropě a protektorát nebyl v tomto ohledu výjimkou.

Více diváků, více kopií, větší aktuálnost, vyšší ceny vstupenek, vyšší procenta – díky tomu všemu příjmy Aktuality prudce vzrostly. Kromě toho tu byly početné zakázky na filmy ze strany německých a jiných úřadů během okupace, a ty byly prováděny v podstatně vyšších cenových relacích, než bylo obvyklé před válkou, a společnost z nich měla velmi dobrý výdělek.

Současně vzrostly i výdaje a výrobní náklady Aktuality, ale mnohem pomalejším tempem. Souhrnné náklady na výrobu týdeníků za účetní rok 1939–1940 například činily

109) Účetnictví Aktuality 1940–1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-140. Účty za rok 1940 udávají za období 1. srpna – 30. června (11 měsíců) částku 2.961.456; za rok 1945 pak částku 6.042.470 – ta však musí být vynásobena třemi, aby bylo možné srovnání, protože pokrývá jen první čtyři měsíce (1. leden až 8. květen) tohoto roku.

110) Účetnictví Aktuality 1940–1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-140. Příjem Aktuality se zvýšil následovně:

Příjem Aktuality:	1. 8. 1939 – 30. 6. 1940	1. 1. – 8. 5. 1945
– tržby z půjčovného týdeníků:	1.984.095 korun	(nespecifikováno)
– tržby z půjčovného jiných filmů:	34.970 korun	
– výdělky z ostatní produkce:	47.907,15 korun	
	+	
Celkem:	2.066.972,15 korun	5.914.666,50 korun
Další příjem:	48.742,75 korun	97.577,40 korun
Očekávaný příjem:	411.794,70 korun	1.531.579,40 korun
Celkový součet:	2.527.509,60 korun	7.543.823,30 korun

111) J. H a v e l k a, *Filmové hospodářství 1941...*, s. 10.

112) *Moje činnost...*, SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, I-62, s. 30. Stejný zákon byl zaveden v Německu již v srpnu 1938. Viz Welch, in Short, *Film and Radio Propaganda*, s. 204.

zhruba 1,3 milionu korun. Do roku 1945 vzrostly pouze na odhadovaných 4,1 milionů korun. Za stejnou dobu se ztrojnásobily i celkové výdaje společnosti (včetně mezd): ze zhruba 1 milionu na odhadovaných 3,3 milionu korun.¹¹³⁾ Výdaje tedy mezi lety 1939 a 1945 vzrostly třikrát. To je sice významný nárůst, ale je třeba brát v úvahu, že příjmy vzrostly devítinásobně.

Aktualitu samozřejmě občas postihla i horší finanční situace. Tu způsobila např. ztráta slovenského trhu v roce 1940 a ztrátové projekty jako DEFILÉ nebo zmíněná 24dílná série. Dále také neúspěchy filmu z Ukrajiny či filmu o NOUZ – ty však bohatě vynahradily gigantické příjmy z týdeníku, speciálů vyrobených na německou objednávku a dalších projektů.

V důsledku toho všeho prošly finanční vyhlídky Aktuality během pěti let kompletní proměnou. Zatímco na začátku okupace byla společnost podfinancovaná, těžce zadlužená a generovala velké ztráty, v roce 1945 vydělávala ohromné zisky, splatila všechny dluhy a vybudovala si slušnou rezervu 7,7 milionů korun. Účetnictví zkrátka ukazuje, jak byla válečná léta výnosná. V prvním roce byla Aktualita stále ještě v deficitu nějakých 845 tisíc korun. O pět let později stačila za pouhé čtyři měsíce vyrobit zisk přes 2 miliony korun. Když se čistý zisk za rok 1945 rozdělil mezi dva vlastníky, Pečený obdržel jako 85típrocentní podílník 1.740.275 korun a F. Tietz, který kontroloval 15típrocentní podíl Deutsche Wochenschau, 307.107 korun.¹¹⁴⁾

Karel Pečený se tak velmi slušně zaopatřil.

Závěr

Po válce byl Pečený za své skutky povolán k zodpovědnosti. Argumentoval tím, jak bylo ve všech okupovaných zemích obvyklé, že jen zůstal na své pozici a přijímal práci, do níž by se mohl vložit někdo jiný, kdo by byl více nakloněný novému pořádku. Nebo by také zakázky mohla dělat jiná, ochotnější společnost. Tvrdil dále, že od samého počátku s nacisty spolupracoval jen navenek, ale vnitřně jim odporoval. Jeho snaha získat spo-

113) Účetnictví Aktuality 1940–1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-140. Přesná čísla jsou následující:

Výdaje Aktuality	1. 8. 1939 – 30. 6. 1940	1. 1. – 8. 5. 1945
– výrobní náklady na týdeníky:	1.339.386,05 korun	1.371.557,30 korun
– výrobní náklady na další filmy:	32.729,25 korun	143.387,- korun
	+	+
Celkové výrobní náklady:	1.372.115,30 korun	1.514.944,30 korun
Všeobecné výdaje:	1.053.643,05 korun	1.123.436,70 korun

Čísla za rok 1945 byla pro srovnání ztrojnásobena.

114) Účetnictví Aktuality 1940–1945. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-140. Rezervy pro rok 1945 sestávaly z: téměř 4,7 milionu korun v dlouhodobých investicích; přes 1,6 milionu ve „fondu daňových rezerv“; přes 827 tisíc korun ve „fondu obecných rezerv“; a přes 529 tisíc ve „fondu daňových rezerv z příjmu“. Na konci roku 1945 měla Aktualita na účtu 3.952.735,80 korun. Úrok za rok 1945 k tomu přidával 30.226,10 korun.

lečnost do plného vlastnictví, samozvaný nástup na pozici šéfredaktora, boj proti nucenému nasazení zaměstnanců Aktuality, to vše by mělo být vnímáno z této perspektivy. Každá neúspěšná výroba a každý zdržovaný projekt byly navíc způsobeny jeho „tajnou sabotáží“: předstíral snahu, ale ve skutečnosti blokoval tolik věcí, kolik jen mohl. Tato promyšlená strategie byla po celých šest let jeho velkým osobním tajemstvím. Z bezpečnostních důvodů neinformoval o svém tajném rozhodnutí nikoho, s výjimkou ministra Eliáše, přičemž si byl předem jistý, že na základě posouzení výhradně jeho slov a jednání navenek ho vlastní zaměstnanci a kdokoliv jiný zkritizuje a odsoudí.

Naše zkoumání Pečeného skutků a jednání a analýza válečných týdeníků Aktuality a další produkce nás však nutí vyvodit jiné závěry:

- mezi lety 1939 a 1944 se Karel Pečený kombinací oportunismu, ctižádosti a ideologické identifikace propadl hluboko do politické kolaborace;
- ať už měl jakékoliv další motivy k přijetí, zastavení, blokování nebo odmítnutí dané práce nebo projektu, jeho obchodní zájmy nikdy nebyly v pozadí – z výsledné analýzy plyne, že si vždycky zajistil nebo se pokusil zajistit si dobrý výdělek a maximalizovat zisk;
- pod Pečeného ochabujícím vedením Aktualita za pět let zdegenerovala z buržoazně-demokratické společnosti vyrábějící týdeníky s kořeny v českém republikánství do poddajného a poslušného nástroje totalitní propagandy;
- v létě 1944 již nacistické orgány v protektorátu považovaly Aktualitu za „politicky spolehlivou“ společnost, které mohou být bezpečně svěřeny tajné filmové projekty.

Dne 5. března 1944 zaslal zástupce říšského protektora K. H. Frank Pečenému blahopřejný dopis k 45. narozeninám, v němž chválil veškerou jeho filmovou práci za posledních pět let. Pečený hbitě odpověděl:

Velevážený pane státní ministře!

Přijměte prosím mé nejsrdečnější poděkování za přání k mým narozeninám. Rádost, kterou jste mi touto poctou poskytl, byla skutečně velká a bezprostřední. Zásluhy, o nichž v dopise píšete, považuji a budu považovat i v budoucnu prostě za důsledek radostného plnění povinností s nejlepším svědomím. Při této příležitosti si dovoluji vyjádřit poděkování za Vaši vytrvalou podporu mé práce a svou skutečnou náklonnost.

Podepsán,

Karel Pečený¹¹⁵⁾

P ř e l o ž i l J a n H a n z l í k

115) Dopis Pečeného K. H. Frankovi, Praha, 7. března 1944. SOAP, fond MLS LS 521/48, kart. 812, II-72.

Z anglického originálu: Karel Margry, Newsreels in Nazi-occupied Czechoslovakia: Karel Peceny and his newsreel company Aktualita. *Historical Journal of Film, Radio and Television* 24, 2004, č. 1, s. 69–117.

Citované filmy:

Královská kanonie strahovská (Jindřich Brichta, Petr Klen, 1941), *Lidé v bílém doopravdy* (Jindřich Brichta, 1941), *Radost ze života* (Jindřich Brichta, 1940), *Theresienstadt: Ein Dokumentarfilm aus dem jüdischen Siedlungsgebiet* (Terezín: Dokumentární film o židovském přesídlení, Kurt Gerron, Karel Pečený, 1945), *Ve stínu strakonického hradu* (Jan Kučera, 1940), *Věčná tma* (Petr Klen, Jindřich Brichta, 1940).

Poznámka o autorovi:

Karel Margry (1957) vystudoval moderní dějiny na univerzitě v Utrechtu. Je redaktorem čtvrtletníku *After the Battle*, který se zaměřuje na všechny aspekty druhé světové války. Jako historik měl na starosti Muzeum nizozemského odporu v Amsterdamu. Hlavním předmětem jeho zájmu jsou nacistické (propagandistické) filmy o ghettu v koncentračním táboře Terezín, o kterém široce publikoval a přednášel. Jeho další publikace zahrnují tři knihy o vojenských operacích v Nizozemí – *Osvobození Eindhovenu* (1982),¹¹⁶⁾ *Říjen 1944: Operace Market-Garden* (1982)¹¹⁷⁾ a *Operace Market-Garden tehdy a nyní* (2002),¹¹⁸⁾ průvodce po bojištích první světové války a mnoho článků o vojenské historii druhé světové války, Třetí říši, dějinách holocaustu a dějinách protinacistického odporu v Evropě. Natočil tři dokumentární filmy: *THE BATTLE OF DEN BOSCH* (1984), *GHETTO THERESIENSTADT – DECEPTION AND REALITY* (1997) a *WESTERBORK CAMP 1939–1945* (1999).

(Adresa: Kapeldwarsweg 27, 3566 MP Utrecht, The Netherlands;
kmargry@casema.nl)

116) Karel Margry, *De bevrijding van Eindhoven*. Eindhoven: Lecturis 1982.

117) Karel Margry – Alexander Korthals Altes, *September 1944. Operation Market Garden*. Weesp: Fibula-van Dishoeck 1984.

118) Karel Margry, *Operation Market-Garden. Then and Now*. London: Battle of Britain Prints International 2002.